

Slovník

BALKÁNSKÝCH

spisovatelů

ALBÁNSKÁ LITERATURA
BOSENSKOHERCEGOVSKÁ LITERATURA
BULHARSKÁ LITERATURA
CHORVATSKÁ LITERATURA
MAKEDONSKÁ LITERATURA
SLOVINSKÁ LITERATURA
SRBSKÁ A ČERNOHORSKÁ LITERATURA

Ahmedović Adamič Agolli Andrić Angelov Aralica
Asanović Bešlić Botev Čačić Čankar Čosić Đumić
Davidović Đorđić Dučić Elin Pelin Golob Hadžić Ilie Ingolić
Jančar Jurićević Kadare Kalina Malina Karadžić Kliment
Orleudski Konstantin a Metodij Kopitar Kostić Krlježa
Liliev Ljubiša Maksimović(ová) Markov Mihailović
Muradbegović Mutavčević Nazor Njegoš Parunović
Parić Pavlović Pekić Petrov Petrović Popović Prendžević
Radičkov Rukovinski Santori Sava Selimović Štarković
Stojanović Stojićević Šušić Šerova Tišina Todorović Tomić

SLOVNÍK BALKÁNSKÝCH SPISOVATELŮ

Albánská literatura
Bosenskohercegovská literatura
Bulharská literatura
Chorvatská literatura
Makedonská literatura
Slovinská literatura
Srbská a černohorská literatura

Nakladatelství Libri a autoři děkují za finanční podporu tohoto projektu Ministerstvu kultury České republiky a Nadaci Českého literárního fondu.

Slovník byl zařazen do programu Ministerstva kultury ČR *Česká knihovna 2000*.

© Kolektiv autorů pod vedením Prof. PhDr. Ivana Dorovského, DrSc., 2001

Preface and Introductions © Prof. PhDr. Ivan Dorovský, DrSc., 2001
Odborný recenzent: PhDr. Jiří Našinec

© Libri, 2001

ISBN 80-7277-006-3

Předmluva	7
Seznam zkratk	11
Seznam autorů hesel podle šifer	12
Úvodní studie	13
Albánská literatura	13
Bosenskohercegovská literatura	18
Bulharská literatura	22
Chorvatská literatura	28
Makedonská literatura	33
Slovinská literatura	37
Srbská a černohorská literatura	41
Slovník spisovatelů	49
Abecední seznam hesel podle jednotlivých literatur	667
Výslovnost	679
Bibliografie základní literatury	681

Slovník balkánských spisovatelů, který dostáváte do rukou, bychom mohli nazvat také Slovníkem spisovatelů balkánských národů. V předkládané podobě vychází u nás i ve světě vůbec poprvé. Slovníkové příručky, které v 70. a 80. letech vydalo nakladatelství Odeon, měly totiž povahu buď slovníku jedné národní literatury, nebo slovníku několika národních literatur rozvíjejících se v rámci regionu (např. skandinávské literatury) nebo v rámci federativního státního celku, jak tomu bylo v případě Slovníku spisovatelů Jugoslávie.

Předkládaný Slovník balkánských spisovatelů přirozeně z vydávaných odeonských slovníků vychází, v mnohém na ně navazuje a sleduje vývoj balkánských národních literatur podle možnosti až do konce 20. století. Kromě úvodních stručných přehledných informací o literárním vývoji obsahuje hesla albánských (zařazena z teritoriálních důvodů), bosenskohercegovských, bulharských, černohorských, chorvatských, makedonských, slovinských a srbských autorů včetně spisovatelů albánské národnostní menšiny žijící v Kosovu a v Makedonii. Kromě autorů tzv. krásné literatury jsme do slovníku zpracovali také hesla o významných literárních vědcích a literárních kritikách. Z důvodů rozsahových jsme do našeho slovníku nezařadili literaturu řeckou. Vznikala téměř kontinuálně více než dva tisíce pět set let a tvoří ji písemnictví antické, byzantské a novořecké. Vyjde v samostatném svazku, stejně jako literatura rumunská. Z podobných a několika dalších důvodů jsme do našeho slovníku nepojali autory turecké literatury.

Koncepce slovníku, který máte v rukou, vycházela z několika základních principů. Jeho obsah je především vymezen územně. Na Balkánském poloostrově žijí kromě jižních Slovanů také Rumuni, Řekové, bosenští Muslimové a Albánci. A ovšem Turci, jenže převážná část tureckého území leží mimo Evropu a turecká literatura a kultura je spjata především s Předním východem.

Balkán tvoří zvláštní zeměpisnou část Evropy, jejíž národy a kultury sehrály v průběhu staletí významnou úlohu v rozvoji evropské kultury a civilizace. Geneticky různé nebo podobné národní celky na Balkáně sdílely v minulosti po celá staletí stejné nebo podobné historické osudy, mj. žily od konce 14. století pod tureckým hospodářským, kulturním i národnostním útlakem. K definitivnímu osvobození z turecké nadvlády došlo vlastně teprve v prvních desetiletích 20. století.

Na Balkáně tak v průběhu staletého historického vývoje vznikl kulturní a civilizační organismus, který měl četné společné rysy

v duchovní i hmotné kultuře, lidové slovesnosti, v literárním procesu, hudbě, ikonografii i v architektuře. Jednotlivá balkánská národní společenství, ať už jazykově blízká nebo výrazně odlišná, mají jedno společné: jejich národní jazyky přijaly mnoho tureckých a řeckých lexikálních, gramatických, frazeologických, idiomatických i syntaktických a jiných prvků. Kromě toho na sebe jednotlivé balkánské národní kultury včetně literatury vzájemně působily, vzájemně se napodobovaly a obohacovaly, mnohé jejich prvky se prolínaly a prolétaly.

Současná evropská literární věda se teoreticky a metodologicky stále častěji zabývá otázkami meziliterárních společenství, systematickou meziliterárního procesu, specifikuje vztahy mezi literaturami, upřesňuje chápání národní literatury jako historické kategorie, které v nedávné minulosti a ještě i dnes naráží na četná úskalí, nejčastěji mimoliterární povahy. S tím souvisí stále aktuální otázky bilingvismu (polylingvismu), biliterárnosti (polyliterárnosti) a dvojdomosti, které jsou určovány nejen literárními a obecně kulturními tradicemi. Kategorie dvojdomosti (mnohodomosti) literárních tvůrců, literárních děl nebo historických událostí se nejvýrazněji projevuje jako nejpríznačnější projev zvláště úzkých vztahů mezi dvěma literaturami (nejen např. mezi britskou a americkou nebo mezi finskou a švédskou literaturou, nýbrž také mezi jednotlivými balkánskými národními literaturami, zejména pak mezi literaturami středověkého a poválečného jihoslovanského meziliterárního a obecně kulturního společenství). Dvojdomost považujeme za jednu z klíčových otázek literárních a obecně kulturních vztahů a styků sjednocující se Evropy, neboť znamená organickou příslušnost autora, jeho tvorby nebo její části ke dvěma nebo několika národním literaturám.

Při zařazení určitého autora do národní literatury jsme přitom vycházeli z funkce textu, tj. z jazyka díla. Text (jazyk) díla nám totiž podává objektivní obraz o vzájemných vztazích v rámci národního nebo meziliterárního procesu. Působí na čtenáře (recipienta), kterému je určen. Princip primární funkce textu je podle našeho názoru rozhodující a platí obecně pro všechna vývojová období každého národního literárního procesu. Funkce textu (tj. jazyka textu) je jedním z objektivních kritérií, která nám umožňují určit, který autor může být pojat do dějin jedné, dvou nebo několika národních literatur.

Zvláštnost balkánského meziliterárního a obecně kulturního společenství, která mj. těsně souvisí s emigrací a exilem, spočívá mj. také v tom, že v jeho rámci působily v minulosti a působí také dnes četné tvořivé osobnosti, které i v tzv. domácím prostředí psaly svá díla v jiném jazyce a určovaly je čtenářům jinonárodního prostředí, dále autoři, kteří psali v různých sociokulturních prostředích jak v mateřském jazyce, tak také v jazyce „druhé“ vlasti apod. Sem pa-

tří rovněž autoři, kteří v průběhu svého tvůrčího vývoje přešli z jedné národní literární tradice do druhé. Autora jsme nezařazovali do dějin jedné, dvou nebo několika národních literatur a kultur pouze podle tzv. národní příslušnosti, která může být jedním z faktorů, nikoli však jediným nebo rozhodujícím principem.

V letech 1945–80 patřila v bývalém Československu k nejpřekládanějším právě díla autorů jednotlivých národních literatur bývalé jugoslávské federace. Díky bibliografce Stanislavě Sýkorové a Slovanské knihovně při Národní knihovně České republiky máme bibliograficky zachycené překlady krásné literatury národů (bývalé) Jugoslávie od roku 1560 do roku 1995. Za to patří autorce i Slovanské knihovně poděkování našeho autorského kolektivu. U překladů, které vyšly pouze časopisecky nebo v denním tisku, zpravidla uvádíme pouze rok.

Pravidla výslovnosti jednotlivých jazyků uvádíme na konci slovníku. Za jméno autora jsme výslovnost uváděli pouze v některých obtížných případech jmen albánských autorů.

Slovník balkánských spisovatelů se zrodil za velmi složitých podmínek, které vznikly mj. osmasedmdesátidenní válkou v Jugoslávské svazové republice na jaře roku 1999. Nemohli jsme pracovat v knihovnách a dalších institucích v JSR, obtížně jsme cestovali rovněž do Bulharska a do Makedonie. Velmi nesnadno jsme také získávali z uvedených zemí jakékoli aktuální informace o autorech a o nově vydaných knihách. Přesto se nám podařilo postihnout vývoj v jednotlivých národních literaturách až do úplné současnosti; v mnoha případech jsme zachytili i literární díla, která vyšla v roce 2000.

Na zpracování tohoto díla nám nepříspěla žádná naše nebo zahraniční státní či soukromá kulturní instituce ani žádný zastupitelský úřad uvedených zemí. Kratší studijní pobyty k získání potřebných informací jsme realizovali a hradili ze soukromých prostředků. Chtěl bych proto poděkovat všem členům autorského kolektivu, kteří pracovali s nevšední pílí a trpělivostí. náš dík patří rovněž kolegovi Milanu Orlicovi z Bělehradu, který nám pomohl při zpracování některých hesel srbských autorů.

Slovník bude nesporně vyhledávanou pomůckou nejen pro studenty, slavisty a balkanisty, literární historiky, vědecké pracovníky různých oborů, pro knihovníky, lektory, překladatele a další zájemce, nýbrž bude zároveň hmatatelným dokladem o významném podílu balkánských slovanských a neslovanských národních literatur na vývoji evropské kultury.

Ivan Dorovský

S E Z N A M Z K R A T E K

(platí i pro adverbia z adjektiv odvozená)

alb.	albánský	lit. krit.	literárněkritický
ant.	antologie	mak.	makedonský
autobiogr.	autobiografie	marx.	marxistický
b. d.	bez datace	nakl.	nakladatelský,
BaH	Bosna		nakladatelství
	a Hercegovina	něm.	německý
BAV	Bulharská	pol.	polovina
	akademie věd	pozn.	poznámka
bulh.	bulharský	překl.	překladatel, -ský
cit.	citovaný	PSHK	Pět století
č.	český		chorvatské
d. d.	další díla		literatury
dem.	demokratický	psychol.	psychologický
div.	divadelní	real.	realistický
dram.	dramatický	rev.	revoluční
evr.	evropský	rum.	rumunský
filoz.	filozofický	SANU	Srbská akademie
franc.	francouzský		věd a umění
HAZU	Chorvatská	sci-fi	vědeckofantastický,
	akademie věd		science fiction
	a umění	sl.	slovenský
hist.	historický	slovin.	slovinský
hl. d.	hlavní díla	social.	socialistický
humor.	humoristický	sv.	svazek
chorv.	chorvatský	symbol.	symbolistický
jaz.	jazykový	teor.	teoretický
JAZU	Jugoslávská	univ.	univerzita,
	akademie věd		univerzitní
	a umění	ÚV	ústřední výbor
JSR	Jugoslávská	vl. jm.	vlastním jménem
	svazová republika	VMRO	Vnitřní
kom.	komunistický		makedonská
Království	SHS Království		revoluční
	Srbů, Chorvatů		organizace
	a Slovinců	zahr.	zahraniční
KS	komunistická	zakl.	zakladatel, -ský
	strana	zal.	založený
lat.	latinský	zvl.	zvláště, zvláštní
lit.	literatura, literární	→	odkazová šipka
lit. hist.	literárněhistorický		

SEZNAM AUTORŮ HESEL PODLE ŠIFER

dd	Dagmar Dorovská
dh	Danuše Hronková
ek	Elena Krejčová
id	Ivan Dorovský
ln	Ludmila Nováková
pk	Pavel Krejčí
vk	Viktor Kudělka
vš	Václav Štěpánek

ALBÁNSKÁ LITERATURA

Ivan Dorovský

První psané památky albánské literatury vznikly v polovině 15. století. Jedno jediné rozsáhlé souvětí obsahuje Formula e Pagëzimit (1462, Slovo o křtu), které sestavil Pal Angjelli, biskup z Drače a poradce slavného vojevůdce Gjergjiho Kastrioti Skanderbega. Jako druhá albánsky psaná památka se uvádí Evangelium sv. Paraskevvy. Misál (1555), jehož autorem byl katolický kněz → G. Buzuku, byl již psán korektním a čistým pravopisem. Obsahoval převážně překlady z evangelia a měl sloužit každodenním potřebám duchovních. Albánec žijící na Sicílii Luk Matranga (1560–1619) vydal E mbësueame e kreshtere (1592, Křesťanskou věrouku).

Za zakladatele albánské poezie je považován → P. Budi. Je autorem několika kompilačních náboženských děl, překladů a zpráv o těžkém postavení albánského lidu pod tureckým panstvím. Do druhé části své překladové kompilace Křesťanský katechismus (1618) uložil 740 originálních veršů a podobně vkládal své básně i do dalších děl – celkem napsal 27 básní (asi 3300 veršů). Dodatek k dílu Římský rituál (1621) obsahuje text Kdo používá mše (Kush tothë Meshë). Autorem prvního Latinsko-albánského slovníku (1635) byl → F. Bardhë. Albánský původ Skanderbega hájil tento autor v latinsky psaném díle Georgius Castriotus Epiensis, vulgo Scanderbeg (1636, Gjergj Kastrioti Epirský, zvaný Skanderbeg). Posledním významným představitelem tzv. duchovně-didaktické literatury byl misionář → P. Bogdani, který vydal v Padově náboženský spis Četa proroků (1685), jenž kromě jiného obsahuje poznámky o albánských dějinách. Vedle děl ústní lidové slovesnosti se na konci tohoto nejstaršího období albánské literatury objevila také první básnická díla N. Brankatiho (1675–1741), N. Filji (1691–1769) a N. Kety (1742–1803), který je též autorem italsko-albánského slovníku. Jsou psána nejčastěji v duchu lidových písní.

V 18. století nastal silný tlak na odnárodněvání a islamizaci albánského obyvatelstva. V té době začala skupina básníků (mj. N. Frakulla, S. Naibi, H. Z. Kamberi, M. K. Çami, D. Frashëri) tvořit pod vlivem turecké a perské literatury. Vznikla tzv. bejtadžijská literatura (z arabského bejte – verš, báseň) psaná sice albánsky, ale arabským písmem. Najdeme v ní verše o soudobém životě, o přírodě, o těžkém údělu žen i satirické šlehy proti společnosti a hamižnosti.

V roce 1878 byl založen národní politický orgán známý pod názvem Prizrenská liga. Jeho úkolem bylo postavit se proti rozhod-

nutím Berlínského kongresu z poloviny téhož roku o rozdělení albánského území. Ačkoli se její úsilí nesetkalo s úspěchem, znamenala novou etapu obrozeneckého hnutí, které vedlo k osvobození a nezávislosti vyhlášené 28. listopadu 1912 ve Valoně.

Obdobně jako u jiných evropských národů, také u Albánců zesílil v epoše národního obrození (od počátku 2. poloviny 19. století do balkánských válek 1912–13) zájem o lidovou slovesnost. Tak → J. de Rada uveřejnil ve Florencii *Rapsodia d'un poema albanese* (1866, Rapsodie jedné albánské básně), Z. Jubani vydal v Terstu italsky *Raccolta di canti popolari e rapsodie di poemi Albanesi* (1871, Sbírku albánských lidových básní a písní) a → T. Mitko v Alexandrii sbírku albánských lidových písní *Albánská včela* (1878).

V druhé fázi obrození již vznikala originální literární díla. K výrazným představitelům albánské obrozenecké literatury patří mj. bratři → N. Frashëri, S. Frashëri (1850–1904) a předseda Prizrenské ligy Abdyl Frashëri (1839–1892). N. Frashëri psal didaktická díla, je však znám především jako básník a tvůrce albánského spisovného jazyka. Nejznámější je jeho sbírka lyricko-epických básní *Georgica et bucolica* (1886), v níž vyzpíval krásu své rodné země a stesk po ní. Podobné motivy zpracoval rovněž v dalších básnických sbírkách. Díky jeho podpoře vycházely časopisy *Drita* a *Dituria*. Iniciátor četných vlasteneckých akcí Pashko Vasa (1825–92) vydal francouzsky a německy spis *La vérité sur l'Albanie et les Albanais* (1879, Pravda o Albánii a Albáncích) a napsal též poemu *O moj Shqypni* (Ó, Albánie). Vedle poučných děl vydal francouzsky psaný román *Bardha e Temalit*, který byl do albánštiny přeložen až v novější době.

K obrozeneckým básníkům se řadí též nostalgický básník → F. Shiroka, mj. autor několika vlasteneckých básní. → A. Çajupi vydal sbírku vlasteneckých básní, osobní a milostné lyriky i satirických veršů, v nichž poukazoval jednak na velmi brzy uzavírané sňatky, jednak na to, že slabé ženy musejí vykonávat těžké práce, zatímco jejich muži nic nedělají. Obohatil albánskou literaturu svými překlady ze sanskrtu a z francouzštiny. Reformu albánského pravopisu prosazoval skadarský rodák a kněz → N. Mjeda spolu s ostatními členy spolku Agimi (Jitřenka), který založil roku 1902. V básnickém cyklu *Svoboda* (1908–11) zachytil závěrečnou fázi osvobozenického boje. → L. Gurakuqi nebyl sice příliš plodný tvůrce, ale jeho vlastenecké básně měly velký ohlas. V rozpravě *Verzifikace v albánštině* (1904) se pokusil kodifikovat albánskou metriku.

Od mládí až do smrti žil v Rumunsku → A. S. Asdreni. Ve svých básních ze sbírky *Sluneční paprsky* (1904) zachytil především své vlastenecké city a vyjádřil v nich myšlenky sjednoceného úsilí za osvobození národa. Sbírka *Touhy a slzy* (1912) tyto myšlenky dále rozvíjela. Poslední jeho básnické dílo *Žalmy vyhnance* (1930) je výrazem autorovy únavy a jeho pochybností, nechybějí v něm ani de-

kadentní a mystické motivy. Z vlastních bojových zkušeností a vlasteneckých citů vycházel v básnické sbírce *Popis krvavých dnů* (1912) aktivní účastník povstání v letech 1911–12 → R. Siliqi, zatímco Mihal Grameno (1872–1931) proslul především jako redaktor deníků a časopisů a jako publicista. Třebaže některé jeho básně byly ve své době velmi populární, své místo v literatuře si zajistil hlavně sociálně kritickými povídkami a dramaty. Rozhodující události od konce 19. století do balkánských válek zachytil ve svých dvou románech *Na obranu vlasti* (1919) a *Květ vzpomínek* (1922) Foqion Postoli (1889–1927).

V obrozeneckém období se rozvíjela především básnická tvorba, okrajově také próza a drama. K prvním dramatikům patřil vedle A. Santoriho, autora dramatu *Emira*, také P. Babi (1843–1905), již zmíněný A. Čajupi a K. Floqi (1876–1949). V závěrečné fázi obrozeneckého procesu vyšla *Mluvnice albánského jazyka* (1909), jejímž autorem byl A. Xanoni (1863–1915).

Vyhlášení nezávislého albánského státu v listopadu 1912 neznamenovalo ještě definitivní vytvoření pevně organizovaného národního útvaru. Mezi jednotlivými politickými hnutími a stranami probíhaly boje o charakter státu. Ty pak vyústily v roce 1924, kdy došlo k buržoaznědemokratické revoluci. Do jejího čela se postavily významné kulturní osobnosti F. Noli, L. Gurakuqi aj. (oba →). Revoluce byla nakonec poražena, nastoupil monarchistický režim A. Zogua. Literární a kulturní pracovníci byli pronásledováni, odsuzováni i fyzicky likvidováni a jejich díla zakazována. V takových podmínkách se mnozí tvůrci odmlčeli, jiní se ve svých dílech soustředili na zachycení falešné venkovské idylly. Katolický klérus ve Skadaru a mnozí spisovatelé a publicisté, např. Gj. Fishta, A. Arapi aj. (oba →), se postavili na stranu nového režimu, jiní, např. F. Noli, se s nově nastoleným monarchistickým režimem nesmířili. Léta od roku 1912 do počátku 30. let jsou označována v dějinách literatury jako období nezávislosti.

Ve 30. letech se v albánské literatuře projevují prvky evropské avantgardy. Tzv. sociální realismus se odrazil zejména v nejlepší básnické sbírce novelisty a básníka → Migjeniho *Svobodné verše* (1936), která byla pro svůj sociálně kritický tón zakázána. V próze *Legenda o kukuřici* Migjeni píše o bídě a hladu, v jiných prózách si všímá městského života a údělu dělného člověka. Prozaik → H. Stërmilli po převratu 1924 emigroval do Jugoslávie. Ve vyhnanství napsal román *Věznice* (1935). Ve svém nejlepším románu *Kdybych byla mužem* (1936) zachytil těžký život Albánky, sociální nerovnosti a patriarchální způsob života. Vliv evropského modernismu je nejvýrazněji patrný v části lyrických básní profesora literatury a užitého umění Lasgushe Poradeciho (1896–?), autora básnických sbírek *Hvězdný kruh* (1933, *Vallja e yjve*) a *Hvězda srdce* (1937, *Ylli i Zemrës*).

Po studiích ve Francii se v roce 1932 vrátil do země prozaik, básník a satirik → N. Bulka. Své fejetony, črty a povídky shrnul do knihy *Když pláče a když se směje slavík* (1934). V duchu socialistického realismu napsal knihy *Črty a povídky* (1950) a *Meditace* (1957) i několik sbírek veršů z 50. a 60. let. Bulka patří k autorům současné albánské literatury, která nastoupila po osvobození země od italského a německého fašismu roku 1944. (Albánie byla od roku 1939 první fašistickou zemí na Balkáně a součástí italské „říše“.) Hodnotnější část jeho díla ovšem vznikla mezi dvěma světovými válkami.

V 30. letech 20. století představoval symbolistickou orientaci části albánské literatury básník a prozaik → D. Shuteriqi, který později ve svých povídkách navázal na evropskou realistickou literární tradici. V románu *Osvoboditelé* (1952–53) se pokusil zobrazit aktuální změny albánské společnosti. Jako publicista začínal pozdější básník a prozaik → Sh. Musaraj, který ve veršovaném pamfletu *Epopoje Balliho Kombëtare* (1944) tepal válečné kolaboranty. Výrazný smysl pro humor projevil v rozsáhlé novele *Byl jsem Čobo Rapushi* (* 1968). Byl též autorem *Dějin albánské literatury* (1989). Od několika meziválečných sbírek povídek a od dekadentního románu *Proč?* (1935) přešel literárně značně plodný → S. Spasse k románu o mladé venkovské učitelce *Afrodité* (1944). Jeho druhý díl *Afrodité znovu na vesnici* (1955), který se dočkal mnoha vydání, pojednává o úloze nepočetné inteligence v kulturním rozvoji země. Téma poválečné výstavby země zpracoval v románu *Ohně* (1972), zatímco v románu *Probouzení* (1974) se vrátil k období národního obrození Albánců. Nejnověji vydal své vzpomínky v knize *Dopisy mému vnuku Arianovi do Tirany* (1995).

Proces duchovního zrání a ideového formování mladého venkovana v podmínkách partyzánského boje zachytil v románu *Převrat* (1954) prozaik → F. Gjata; v románu *Bažiny* (1959) pojednal o nadšení prostých lidí při vysušování bažin. Básník a dramatik → K. Jakova podal snad nejvýraznější obraz člověka ve víru zvratů a převratů v postavě mladé horalky z dramatu *Naše země* (1954). Epizodu z partyzánských bojů vyzpíval v poemě *Hrdinové z Vigu* (1953).

Novou vývojovou etapu současné albánské literatury zahájila generace, která vyrostla a získala vzdělání již v odlišných společenských podmínkách po osvobození země v roce 1944. Kromě → I. Kadareho k ní patří → D. Agolli, Dh. Xhuvani, Gj. Zheji, N. Prifti, S. Andoni, R. Brahimi aj. Z této generace dosáhl nejpozoruhodnějších úspěchů básník a prozaik Izmail Kadare, jenž se stal v 80. a 90. letech 20. století nejpřekládanějším albánským autorem, především svým románem *Generál mrtvé armády* (1964), který se kromě mnoha vydání dočkal v Itálii též koprodukčního italsko-francouzského filmového zpracování. V románu *Pevnost* (1970) zachytil boj Albánců proti Turkům v 15. století v čele se Skanderbegem. Kadare je

autorem mnoha dalších románů, v nichž pojednal o nejnovějších dějinných událostech svého národa.

V současné albánské literatuře můžeme rozlišit několik hlavních tematických okruhů, které poutají pozornost literárních tvůrců. První je spjat s národněosvobozeneckým bojem albánského lidu v letech 2. světové války (např. S. Xhaji, Partyzánská nemocnice, 1967, H. Petrela, Kronika nezapomenutelných let, 1965, A. Kristoj, Jiskry, 1970 aj.). Značný zájem projevují albánští prozaici i básníci o historická témata, ale rovněž současný život je zdrojem inspirace pro početnou skupinu tvůrců. Vedle poezie a prózy se rozvíjí drama i literární kritika a publicistika.

V románu *Mrtvá řeka* (1965) pokračuje → J. Xoxa v tradicích realistického románu. Podal v něm chmurný obraz chudoby venkovánů v meziválečné Albánii, odsouzených snášet četné nemoci a bezmocně umírat v kraji močálů a bažin. Byrokratické způsoby jednání odsoudil v románu *Bílý jih* (1971). Básník a prozaik → D. Agolli se v poemě *Otcové* (1969) pokusil ukázat odlišný pohled dvou generací na nově nastolený společenský řád, který pomáhaly vybojovat. Osvětová činnost komunisty je obsahem románu *Komisař Memo* (1970). Do rozvoje poválečné albánské literatury přispěl svou sbírkou povídek *Poslední zvonění* (1959, *Këmbana e fundit*) a úspěšným románem *Znovu na nohou* (1970, *Përsëri në këmbë*) Dhimitër Xhuvani (* 1934). Příběh člověka, který přišel o obě nohy, ale neztrácí víru ve smysl života, byl pro velký ohlas u čtenářů také zdramatizován. V dělnickém prostředí se odehrává děj románu *Fan Smajli* (1971). Povídkami s partyzánskou tematikou vstoupil do literatury Ali Abdihozha (* 1923). Události z 2. světové války zpracovává též v románu *Tři barvy času* (1965–72, *Tri ngjyrat e kohës*).

Albánská literatura se rozvíjela také v Itálii (v Kalábrii a na Sicílii), kde byla silná albánská komunita. Kromě Křesťanské věrouky již vzpomenutého L. Matrangy a *Života Panny Marie* → J. Vari-boby zde zprvu vznikaly převážně ústní epické lidové písně a vyprávění o Skanderbegovi a jiných postavách z albánských dějin. V 19. století vyšli z početné albánské komunity v Itálii v 19. století někteří význační představitelé albánské literatury a kultury. K největším tvůrcům albánského obrození patřil také již uvedený J. de Rada, účastník revolučního vření roku 1848, romantický básník, který vycházel ve své tvorbě z lidové slovesnosti. V díle *Písně o Milosaovi* (1836) zpracoval milostný příběh syna skadarského vladaře a prosté venkovanky, v básnické skladbě *Básně Serafina Topii* ztvárnil příběh nešťastné lásky a svatby z donucení. Ještě před N. Fra-shërim opěvoval de Rada hrdinství Skanderbegovo. V Itálii žil a tvořil také citlivý lyrik → Z. Serembe, autor vlasteneckých a milostných veršů, a právník a básník → G. Dara i Ri.

Kromě Itálie vznikala albánsky psaná umělecká a literárněkritická díla také v jihosrbské provincii Kosovo, kde žilo na začátku

90. let 20. století asi 1,5 milionu Albánců, a v Makedonské republice, v níž žije asi 430 000 příslušníků albánské národnosti menšiny. Střediskem kulturního a politického života Albánců v Kosovu a Metohiji je Priština. Kromě albánských středních a odborných škol je tu univerzita, rozhlas a televize, vydavatelství a další instituce. Vycházejí zde mnohé albánsky psané časopisy a také denní tisk. Jsou psány převážně nebo výlučně severoalbánskou podobou jazyka, tzv. gegským dialektem – mj. literární dvoměsíčník *Jeta e re* který zde vychází již od roku 1949.

K významným představitelům albánské literatury v Jugoslávii patřil vedle → E. Mekuliho také → S. Hasani, básník Fahredin Gunga (* 1936), prozaik Ramiz Kelmendi (* 1930), → R. Qosja, → A. Shkreli, literární kritik a překladatel V. Shita a I. Rugova (oba →) a mnozí další. Převážná většina z nich je bilingvní nebo polylingvní a některé z nich můžeme řadit k tzv. biliterárním tvůrcům. Svým dílem psaným albánsky a srbsky nesporně přispěli k doplnění celistvého obrazu literárního vývoje v Jugoslávii i v Albánii. Totéž se týká literárních a kulturních pracovníků albánské národnosti v Makedonii. Po roce 1945 tam zároveň s rozvojem makedonské literatury vznikala umělecká díla skupiny tvůrců albánské a turecké národnosti. Jejich autoři však nemají hlubší literární zkušenosti a výraznější tvůrčí výsledky. K těm, kteří dosáhli větších úspěchů, patří prozaik → M. Peza, z mladších pak Nexhat Pustina, Mustafa Liaqi, Murtez Arifi, → N. Sopaj aj.

Můžeme říci, že cesty rozvoje autorů albánské národnosti v Makedonii byly podobné vývojovým tendencím moderní makedonské literatury. Obdobně jako v tzv. majoritní literatuře se nejvýrazněji prosadila poezie. Procesy literárně-estetického rozvoje a postupné emancipace probíhají stejně jako v makedonské literatuře a navazují na podobné domácí a evropské tradice. Tím, že převážně tvoří ve dvou jazycích (albánsky a makedonsky) a že v překladech zpřístupňují albánsky psaná díla makedonským čtenářům a díla makedonských autorů překládají do albánštiny, obohacují o nové hodnoty obě národní literatury a přispívají ke vzájemnému porozumění a sblížení obou národů.

BOSENSKOHERCEGOVSKÁ LITERATURA

Ivan Dorovský

Území, jež zhruba tvoří dnešní Bosnu, bylo až do 12. století pod byzantskou nadvládou nebo součástí srbského či chorvatského státu. Od 12. do 14. století si Bosna postupně vydobyla samostatnost. Z 12. století se dochovaly první zmínky o šíření bogomilského heretického učení, z něhož vznikla tzv. bosenská církev. Stoupenci toho-

to hnutí šířili rovněž bogomilské apokryfní texty (→ Bogomilská literatura). Bán Štěpán II. Kotromanić (1322–53) obnovil svrchovanost a rozšířil stát o území tzv. Záchlumí. To se pak osamostatnilo a stalo se Hercegovinou (název podle hercega – tj. knížete, vévody – Štěpána Kosače). 1463 dobyli Bosnu Turci a roku 1481 padla do jejich rukou také Hercegovina. Poté vládli těmto územím až do roku 1878.

První staroslověnské texty psané → hlaholicí a → cyrilicí se na území Bosny a Hercegoviny s největší pravděpodobností dostaly s prchajícími bogomily, převážná většina jich však byla za různých válek a křížáckých tažení zničena. Významný je soubor bohoslužebných hlaholských textů známý jako Hvalův sborník (1404) a též opisy některých evangelií.

Expanze Osmanů na přelomu 15. a 16. století na chorvatská území a do Bosny s sebou nesla také postupnou islamizaci, která probíhala dosti rychle. Islám vytlačil bogomilské náboženství, více než tři čtvrtiny obyvatelstva Bosny přijalo islámskou víru. Pomohl tomu rychlý rozmach měst, intenzivní rozvoj obchodu, stavitelství a vzdělanosti a v neposlední řadě také hospodářské důvody. K pravoslaví, katolictví a islámu poté přibýlo ještě čtvrté náboženství, které si přinesli sefardští Židé, vyhnaní koncem 15. století ze Španělska. Do Bosny přicházeli v 16. století přes Itálii, Řecko nebo Bulharsko a od 17. století vznikaly v jedné z jazykových variant španělštiny písně, romance a lidová rčení.

Další vývoj bosenské literatury lze rozdělit do několika základních období. Prvním jsou staletí osmanské nadvlády, která přinesla kulturu islámského Východu. V té době docházelo k formování slovansko-islámského etnika. Po něm nastoupilo rakousko-uherské období, kdy do těchto území pronikla evropská kultura. Třetí období znamenají meziválečná desetiletí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS). Poslední období tvoří téměř padesát poválečných let. Počátkem 70. let 20. století byl bosenský lid uznán jako samostatný národ.

Psaný literární jazyk islamizovaných Slovanů se rozvíjel paralelně ve třech prouděch různě dlouho a s nestejnou intenzitou. Jeden z těchto proudů vycházel ze starého písemnictví. Texty byly psány lidovým bosenským jazykem, písmem byla tzv. bosančice. Svým obsahem, stylem i atmosférou byly spjaty s muslimskou lidovou epikou a tvořili druh epistolární literatury – šlo o dopisy tzv. bosenských krajišniků ze 16. až 18. století psané lidovým jazykem a převážně ikavsky a bosančicí. Druhý literární proud tvořila orientální literatura Bosňanů psaná turecky, persky nebo arabsky, třetí pak tzv. alhamijado-literatura (z arabského al-adžamíja, tj. cizí, ne-arabský). Vznikala v lidovém bosenském jazyce a byla psána arabským písmem. Šířila se od Pyrenejského poloostrova po Balkán. Vycházela z dervišsko-mystické poezie psané turecky a z bosenské

lidové písně – z ní pak ilahije opěvovaly slávu Boha, aby se jejich zpěvákům dostalo jeho milosti, kasidy byly písně světské povahy a poučného obsahu, jež tvořily spolu s ilahijemi společný celek. K této alhamijado-literatuře patřily i mahzari nebo arzuhali, tj. petice, stížnosti, návrhy, výzvy a posláni i vzpurné básně proti některým vládcům. Jazyk alhamijado-literatury obsahoval mnoho turcismů z různých oborů. Staré bosenské písemnictví tedy vycházelo v poetice, ve stylu, tvaru i ve výrazu z literatury psané turecky, persky nebo arabsky tak, jako např. staré bulharské, srbské nebo makedonské písemnictví v mnohém vycházelo z byzantských tradic a jako měla chorvatská dubrovnická literatura své vzory v literatuře italské.

Bosenská lidová slovesnost se vyznačuje etikou junáctví a po-bratimství lidové epiky, soucitem k protivníkovi i částečnou sebeironií a komikou. Emocionálně-patriarchální dramatika balady Hasanaginica, která nadchla J. W. Goetha, a balady o sourozencích Omeru a Merimě, které patří vlastně také do chorvatské i srbské kultury, erotika čekání a neuskutečněné touhy v → sevdalinkách, které tvoří jedny z nejčistších a nejdramatičtějších milostných lyrických projevů ve světové literatuře, fantastika, vyprávění i moudrost lidových pohádek – to vše a mnoho jiného patří ke zvláštnostem bosenské lidové slovesnosti. Ve stoletích osmanské nadvlády se k jejímu záznamu používala písma bosančice a arabice, od počátku tzv. národního obrození pak cyrilice a latinka. Vznikla četná veršovaná díla o soudobých politických a společenských událostech. Tak např. Osmanida, kterou napsal Aga-Dede, je srovnávána s nedokončeným romanticko-hrdinským eposem Osman chorvatského autora → I. Gunduliće.

Mnoho společných prvků mají bosenské letopisy ze 17. až 19. století, z nichž nejznámější je letopis Muly Mustafy Bašeskiji, a dále františkánské kroniky a srbské pravoslavné letopisy v Bosně a Hercegovině. Z četných cestopisů psaných turecky je nejstarší Cesta do Mekky Hadži Jusufa Livnjaka z roku 1615, jenž skládal také arzuhali. Mehmed Hevaji Uskjufi dokončil roku 1631 bosensko-turecký slovník ve verších. Patří k jednomu z nejstarších slovníků v balkánské lexikografii.

Mezi tzv. krajišnickými dopisy, orientální literaturou a alhamijado-literaturou existovaly silnější nebo volnější styčné body pouze v jazyce nebo v jazykových památkách psaných novoštokavsky. Od obrození a jednoty v jazyce se společné znaky projevovaly sbližováním tvorby a chápáním předchozích období jako bosensko-muslimské duchovně-estetické tradice, zatímco ústní lidová slovesnost se stala základem národnosti. V průběhu dvaceti let dosáhlo obrozenec-ké úsilí národní jednoty pod bosenským jménem, třebaže bosenské národní obrození proběhlo o půl století později než obrození chorvatské nebo srbské. Základ obrození přitom tvořilo vědomí o ná-

rodním jazyce: orientální jazyky postupně ustupovaly a orientální literatura byla považována za anachronismus.

V posledních desetiletích 18. a v první polovině 19. století vznikala bosenská literatura, která čerpala ze zdrojů lidové slovesnosti. K nejznámějším tvůrcům patřili první bosenská básnířka Umihana Čujdinová (konec 18. století – 1870), Franjo Jukić (1818–1857), který bezúspěšně prosazoval v Bosně → ilyrské myšlenky a jenž ve třísvazkové knize *Bosenský přítel* (1850–1861) dosti podrobně informoval o literatuře a kultuře Bosny a Hercegoviny, a Grgo Martić (1822–1905), který ve své básnické tvorbě namířené proti turecké porobě vycházel z lidové epiky.

Duchovní obrození v Bosně a Hercegovině zahájil list *Sarajevský kvítek* (1868–72), který vydával Mehmed Šakir Kurtćehajić. Články v něm byly psány paralelně ve dvou verzích – v lidovém jazyce cyrilicí a v turečtině arabským písmem. Po společensko-politickém převratu, jenž nastal po rakousko-uherské okupaci Bosny a Hercegoviny 1878, se dostavila určitá společenská letargie a uzavěřenost, a tak až koncem 80. a počátkem 90. let 19. století nastoupila první generace bosenských literárních tvůrců, kteří psali v lidovém jazyce latinkou nebo cyrilicí. Čerpala ze zdrojů živé ústní lidové tvorby z městského i venkovského prostředí. Bosenské národní, literární a kulturní obrození se obvykle vymezuje vydáním sborníku M. Kapetanoviće *Kulturní bohatství* (1887) a posledního ročníku časopisu *Behar* (1910). Kapetanović inspiroval Kostu Hörmenna k vydání dvousvazkového sborníku *Lidové písně Mohamedánů v Bosně a Hercegovině* (1888-89). V té době vznikly povídky a realistický román → E. Mulabdiće *Zelené křoví* (1893).

Vědecké práce i verše psal Safvet-beg Bašagić (1870–1934) – v knize *Stručný úvod do minulosti Bosny a Hercegoviny* se zabýval dějinami a kulturou. Po studiích dějin a orientalistiky na vídeňské univerzitě napsal disertaci *Bosňané a Hercegovci v islámské literatuře*. Spolu se symbolistickou tvorbou → M. Ć. Ćatiće (1878–1915) znamenalo jeho básnické dílo přechod od literární tvorby Orientu k původní bosenskohercegovské literatuře meziválečného období. Z Bosny pocházeli srbští básníci P. Kočić, A. Šantić, J. Dučić, S. Ćorović aj. (všichni →) i dvojdomy bosenský a chorvatský dramatik a básník → A. Muradbegović. V prvních desetiletích 20. století vydal své romány Abdurezak Hifzi Bjelevec, vznikala romanticko-historická dramata i hry ze současnosti.

Prozaik a dramatik → B. Jevtić patřil k nejaktivnějším literárním tvůrcům Mladé Bosny a mezi válkami byl nejvýznamnějším členem Skupiny sarajevských spisovatelů. Nositel Nobelovy ceny za literaturu → I. Andrić ve svém prozaickém díle zobrazil život a psychologii člověka Bosny, specifiku bosenského židovského prostředí, jeho barvu, vůni a zvuky zachytil ve sbírce povídek *Šalomouno-*

va pečeť → I. Samokovlija. Meziválečnou literaturu obohatil svou lyrikou, povídkami, romány a reportážemi → H. Humo. Život bosenských městeček zachytil Marko Marković (1896–1961), který zasáhl též do divadelního života a do kulturních dějin Bosny a Hercegoviny. → H. Kikić patřil k výrazným tvůrcům sociální literatury a svými romány, povídkami a básněmi se zařadil k významným osobnostem bosenské literatury psané chorvatsky.

V rámci poválečného jugoslávského meziliterárního společenství se prosadila básnická tvorba → M. Dizdara, jehož bogomilsko-manichejská poetika vycházela z předislámské Bosny. Patarénskou herezi najdeme v románech → M. Selimoviće a Dervise Sušice (* 1925). Velmi populární jsou romány B. Ćopiće čerpající náměty z let národněosvobozené války, stejně jako díla M. Oljači nebo S. Kulenoviće (všichni →), autora nejautentičtější poemy o válce Stojanka, matka z Knežopolje. Nejvýznamnějšími představiteli poválečné bosenskohercegovské poezie a prózy jsou mj. H. Tahmišić, I. Sarajlić, V. Krnjević (všichni →), Nedžad Ibrišimović, Dževad Karahasan, z mladších pak Kajan, Latić, Hajdarević aj.

Od počátku sedmdesátých let vyšlo o bosenskohercegovské literatuře několik monografií a sborníků: Hasan Šabanović vydal Literaturu Muslimů Bosny a Hercegoviny v orientálních jazycích (1973), Alija Isaković sborníky Perly, Z muslimské literatury (1972) a Hasanaginica (1975). Zevrubné informace podává Přehled literatury národů Bosny a Hercegoviny (1985) a Panorama bosenské literatury (1994) literárního historika Muhsina Rizviće.

BULHARSKÁ LITERATURA

Ivan Dorovský

Počátky slovanského písemnictví v Bulharsku jsou spjaty s činností soluňských filozofů a vzdělavců → Konstantina a Metoděje a jejich četných žáků a následovníků, z nichž jsou nejznámější → Kliment, → Naum, Gorazd, Sáva a Angelarij. Nejstarší, tj. církevněslovanské období se začíná na Velké Moravě, ale vedle historie české kultury patří také do dějin všech ostatních slovanských národů, tedy také národa bulharského.

Konstantin, zvaný Filozof, vytvořil písmo → hlaholici a spolu se svým bratrem Metodějem a svými žáky přinesl na Velkou Moravu první bohoslužebné texty přeložené do makedonského nářečí z okolí Soluně, která byla jejich rodištěm. Na Velké Moravě pak vznikly další překlady i originální díla a zformovala se zde první slovanská literární škola. Makedonské nářečí se tak stalo základem prvního slovanského literárního jazyka, v němž se mohly konat bohoslužby – staroslověnštiny.

Počátky bulharské literární tvorby jsou spjaty s přijetím křesťanství roku 865 za vlády knížete Borise (852–889). Po Metodějově smrti (885) se část jeho žáků dostala také do tehdejší bulharské říše, kde byli vřele přijati knížetem Borisem. Jeho syn Simeon (893–927) podporoval rozvoj písemnictví. V centru země, jímž byla Preslav, vznikla slovanská literární škola, další pak na periferii říše v Ochridu. Obě školy vyvíjely zejména rozsáhlou překladatelskou a opisovačskou činnost, vznikala v nich ale také původní homiletická, hagiografická a hymnická díla. Zatímco v Preslavi se nejdéle udrželo cyrilské písmo (→ cyrilice), které vytvořil pravděpodobně → Konstantin Preslavski, v Ochridu převládaly a vznikaly nové texty psané hlaholicí. Velkomoravské a povelkomoravské období slovanského písemnictví je významným jevem evropského duchovního vývoje.

Kromě oficiálního písemnictví se v dalších desetiletích a stáletích šířily také → apokryfy, díla, která nebyla pojata do kanonických starozákonních ani novozákonních textů. Zásahu na tom měli mj. zastánci kacířských myšlenek, které v 10. století hlásal pop → Bogomil. Bogomilská hereze vycházela z maloasijských dualistických učení. Bogomilství se rozšířilo do Bosny (zde bylo oficiálním náboženstvím do 15. století), do Itálie a Francie. → Bogomilská literatura byla psána latinsky, okcitánsky a slovansky, nejznámější bulharskou bogomilskou literární památkou je tzv. Tajná kniha asi z 11. století. Bogomilské legendy byly zdrojem inspirace jak pro starší, tak i pro moderní bulharskou literaturu.

K rozvoji písemnictví došlo za druhého bulharského carství (1187–1396) a poté za vlády Ivana Alexandra (1331–1371) a jeho syna Ivana Šišmana (1371–1393). Po prohrané bitvě na Kosově poli (1389) a po pádu Trnova (1396) pod tureckou nadvládou byla literární a kulturní činnost v Bulharsku a na Balkáně utlumena a musela hledat nové formy přežití. Uchovala se především v četných bulharských a svatohorských klášteřích. Z řecké Svaté Hory (Athosu) pronikl k Bulharům hésychasmus, šířený zejména Teodosijem Tárnovským († 1363), jenž patřil vedle → Evtymije Tárnovského k vedoucím osobnostem tzv. Trnovské literární školy. Odtud vyšli také dvojdomí nebo mnohodomí tvůrci Kiprian, → Grigorij Camblak, → Konstantin Kostenečki aj., kteří rozvíjeli svou činnost také v Srbsku, na území dnešního Rumunska a v Rusku. Pod cizím panstvím pomáhal udržovat národní povědomí právě jazyk prostřednictvím lidových písní, ročních zvykoslovných cyklů, pohádek, legend a bájí.

I v rámci evropské části turecké říše došlo k výraznějšímu oživení literárního a kulturního života v Bulharsku teprve od 2. poloviny 18. století. S největší pravděpodobností v Chilendarském klášteři na Athosu vznikly Dějiny slovanskobulharské (1762) mnicha → Paisije Chilendarského, jež předznamenaly začátek bulharského národního obrození. V Paisijově díle pokračoval biskup → Sofronij

Vračanski, který je také opisoval a dále šířil. Vračanski patřil k prvním obrozenským literárním tvůrcům. Je mj. autorem autobiografie *Život a utrpení hříšného Sofronije*, která je jedním z nejzajímavějších děl bulharské memoárové literatury.

V období tzv. slovanského národního obrození došlo k zesílenému zájmu o lidovou slovesnou tvorbu. K známým sběratelům patřili kromě Rusa Petra Bezsonova také → P. R. Slavejkov, → L. Karavelov, Vasil Čolakov aj.

Bulharská literární historie vymezuje první období bulharského národního obrození napsáním Paisijových Dějin slovanských Bulharů (1762) a krymskou válkou (1853–56). V tomto období vyšel první svérázný slabikář (1824) → P. Berona, docházelo k zakládání světských škol a vydávání učebnic a mluvnic i k prvním krůčkům periodického a denního tisku. Výrazně vzrostl počet vzdělaných Bulharů, kteří se vzdělávali mimo Bulharsko (v Řecku, rumunských knížectvích, v Rusku i v Praze). V zahraničí (rumunská knížectví, Srbsko, Rusko) vznikla důležitá bulharská kulturní střediska.

Od poloviny 50. do konce 70. let 19. století vyvrcholil národněosvobozenecský boj bulharského lidu získáním církevní nezávislosti (1871) a osvobozením z turecké nadvlády (1878). V tomto období došlo k dalšímu rozvoji školství, periodického tisku, poezie, prózy, dramatu i literární kritiky. V roce 1869 byla v rumunské Brăile založena Bulharská učená společnost (zárodek pozdější BAV). Jedním z jejích zakladatelů byl pražský odchovanec → V. Stojanov, dále historik → M. Drinov aj. K nejvýznamnějším představitelům bulharské literatury a kultury tohoto období patřil kromě N. Gerova také D. Čintulov, Ch. Botev, L. Karavelov, P. R. Slavejkov aj. (všichni →). V 70. letech došlo k značnému rozmachu periodického tisku jak doma, tak také v emigračních střediscích v rumunských knížectvích. V závěrečné fázi národněosvobozenecského úsilí vyvrcholila publicistická a básnická tvorba Ch. Boteva a prozaická tvorba L. Karavelova. Vznikly první původní divadelní hry s náměty z historie, objevily se první seriózní literárněkritické příspěvky.

Po rusko-rumunsko-turecké válce 1877–78 bylo Bulharsko roku 1878 osvobozeno. Z obavy z přílišného ruského vlivu na Balkáně však západní mocnosti přenechaly jižní Bulharsko se správním a kulturním centrem Plovdivem Turecku, které tam dosadilo svého gubernátora. Kulturní život se do sjednocení obou částí Bulharska roku 1885 rozvíjel především v Sofii a v Plovdivu. Rozvíjející se literární tvorba čerpala náměty hlavně z národněosvobozenecského zápasu, ze vzpomínek na osvobození a dále prohlubovala realistické zobrazení historické i současné skutečnosti. Vůdčí osobností těchto desetiletí byl → I. Vazov, který zasáhl do mnoha žánrů – psal romány, povídky, básně, dramata i cestopisy. Jeho román *Pod jařmem* byl brzy přeložen do ostatních slovanských jazyků. V posledních desetiletích 19. století se zrodila jedinečná memoárová i auto-

biografická a satirická díla, především z pera Z. Stojanova, P. R. Slavejkova, St. Michajlovského aj. (všichni →).

Koncem 19. století došlo k rozvoji literární historie a literární kritiky, reprezentované zejména evropsky vzdělaným → I. Šišmanovem a → K. Krăstevem. Protiklady v sociálním rozvrstvení nové společnosti i nekulturnost rodícího se typu měšťáka svérázným humorem a neotřelým způsobem tepal → A. Konstantinov. Do země pronikaly narodnické a socialistické myšlenky a zanechaly své výrazné stopy i v poezii a v prozaické tvorbě. Souběžně s tím se významné tvůrčí a literárněkritické osobnosti zamýšlely nad širšími lidskými, filozofickými, estetickými a obecně kulturními otázkami. Literární skupina kolem časopisu *Misăl*, založeného K. Krăstevem, přinášela první modernistické myšlenky a prosazovala evropské duchovní hodnoty. Literatura se žánrově i stylově obohacovala a myšlenkově a esteticky rozšiřovala svůj obzor.

Moderna měla v bulharské literatuře své zvláštní rysy, jež se projeví mj. v rozdělení na tzv. staré a mladé, v pokusech o syntézu folklorní a moderní tradice a ve dvou generacích a tvůrčích etapách symbolismu. Prvním symbolistickým básníkem byl → P. Javorov, po němž se pak objevila celá skupina symbolistů, která obohatila literaturu o novou poetiku a neotřelý básnický jazyk – T. Trajanov, D. Debeljanov, Ch. Jasenov, G. Milev, N. Rajnov aj. (všichni →). Tito a mnozí další básníci vydali v prvním pětiletí po 1. světové válce svá stěžejní symbolistická díla. Bulharská moderna se stala v řadě ohledů klíčem k pochopení celého bulharského literárního vývoje 20. století.

Orientace Bulharska na Rakousko-Uhersko a Německo a dosažení Ferdinanda Koburga, který se roku 1907 prohlásil za cara, vedla i některé významné tvůrce (K. Christov, Elin Pelin aj., oba →) až k šovinismu a přinesla Bulharům v prvních dvou desetiletích 20. století dvě válečné porážky (druhá balkánská válka, 1. světová válka), které byly označovány za národní katastrofu.

Literární vývoj po 1. světové válce výrazně poznamenaly některé důležité faktory. Jedním z nich bylo nastolení fašistické vlády počátkem června 1923, které vedlo v září téhož roku k prvnímu protifašistickému povstání na světě. Bylo potlačeno, ale zanechalo nesmazatelné stopy ve společnosti i v literatuře a kultuře. Mnozí významní literární tvůrci (G. Milev, Ch. Jasenov, S. Rumjancev aj., všichni →) se stali obětmi protipovstaleckých represálií. „Záříjová“ literatura, která vznikla zejména v 2. polovině 20. let 20. století, svérázně rozhojnila sociální literární tvorbu, jež vznikala po 1. světové válce. Navázala na sociální poezii a satiru → Ch. Smirněnského, → D. Poljanova a dalších tzv. proletářských a demokraticky orientovaných básníků a prozaiků. Obdobný humanistický přístup volili → A. Dalčev, → E. Bagrjana aj., kteří v tomto desetiletí vstupovali do literárního života. Tradice záříjové literatury nadále rozvíjeli

básnickí tvůrci 30. let → Ch. Radevski, → N. Vapcarov, → N. Chrelkov a mnozí další.

Kromě básnické tvorby se ve 30. letech rozvíjel také román a povídka. G. Karaslavov, K. Velkov, G. P. Stamatov, Elin Pelin, J. Jovkov, R. Stojanov, O. Vasilev aj. (všichni →) ve svých románech, novelách, povídkách i v dramatických dílech čerpali náměty z dávné historie i z nedávné minulosti nebo ze současného bulharského venkovského a městského života. Při námětové rozmanitosti došlo k myšlenkovému sjednocení sociálně, demokraticky a levicově orientovaných literátů všech generací na protifašistických základech.

V letech 2. světové války se Bulharsko postavilo na stranu fašistického Německa. Mnozí literární tvůrci, kteří byli pro svůj odpor a odlišnou ideovou orientaci vězněni nebo dokonce popraveni (N. Vapcarov), napsali některá svá díla v žalářích nebo koncentračních táborech, jiní bojovali a tvořili v nečetných partyzánských oddílech.

Po roce 1944 probíhal literární proces v odlišných společenských podmínkách. Po krátkém období ideového a uměleckého pluralismu (1944–48) nastoupilo dogma socialistického realismu, které se prosazovalo v literatuře do roku 1956. V uvedených letech se mnozí tvůrci odmlčeli, jiní se ocitli na periferii oficiálního literárního života. Převážná většina bulharských spisovatelů však přijala unifikovanou poetiku, ať už ji s odstupem času posuzujeme jako důvěru v ideály socialismu, jako konformismus nebo jako strach. Na válku i na změnu společenského klimatu nejbezprostředněji reagovali básníci, z nichž mnozí prožili návrat do literatury (→ D. Gabeová). Poezie těchto prvních poválečných let se vyznačovala patosem, deklarativností i určitým schematismem.

Počátkem 2. poloviny 50. let došlo v souladu s politickým uvolněním k jistému oživení v básnické tvorbě generace tehdejších třicátníků. Projevilo se mj. v návratu k intimní lyrice, v postupném překonávání zjednodušeného, černobílého vidění reality a ve stylovém rozvrstvení a obohacení. Svou poezií poznamenali literární vývoj v dalších desetiletích A. Dalčev, D. Gabeová, V. Chančev, B. Dimitrovová, I. Pejčev, I. Radoev (všichni →) a mnozí další tvůrci.

První serióznější zobrazení protifašistického odboje v dílech mnoha prozaiků nepřineslo významnější výsledky. Hlubší, pravdivější a umělecky dokonalejší pohled na válečné období znamenaly teprve povídky a novely E. Staneva, O. Vasileva, G. Karaslavova i románová tvorba D. Dimova (všichni →).

Počátkem 50. let „vtrhl“ do bulharské literatury román, jenž přinesl věrohodné a hodnotné výsledky především ve třech vrcholných dílech – v románu *Tabák* (1951) D. Dimova, v první části tetralogie → D. Taleva *Železný kahan* (1952) a v románu E. Staneva *Ivan Kondarev*, jež se vyznačovaly epickou šíří. Pominout nelze ani tvorbu → A. Dončeva, → V. Mutačievové aj. Mnohé nové tvárné, obsahové a vypravěčské prvky přinesli svými povídkami a romány

N. Chajtov, J. Radičkov, B. Rajnov, I. Petrov, B. Dimitrovová, P. Vežinov aj. (všichni →).

Období tzv. tání, které se datuje od 2. poloviny 50. let, se přirozeně odrazilo nejdříve v básnické tvorbě. Vrátila se k pradávnému právu tvorby, tj. k individuálnímu a svébytnému hlasu a k odstranění žánrových a námětových tabu. Došlo k rehabilitaci tvůrčí individuality. V průběhu 60. let se kromě básníků starších generací (E. Bagrjana, D. Furnadžiev, V. Petrov, I. Pejčev aj., všichni →) objevila řada tvůrčích individualit mladých a nejmladších básníků. Svěrázné poetiky a rozličné básnické osobnosti několika (i předválečných) generací obohatily bulharskou literaturu o nové žánrové, stylové a námětové prvky.

V 60.–80. letech 20. století se prozaická tvorba soustředila na všestrannější zobrazení současnosti, národní psychiky a jejích zvláštních rysů, na obohacení o nové žánry (detektivní, dobrodružné, dokumentární a vědeckofantastické prózy). Autoři se nevyhýbali míšení satiry, humoru a grotesky, rozpadu románové struktury ani vzniku filozofického románu nebo vzpomínkového eseje a výraznému zachycení nejnovější současnosti.

Poválečná dramatická tvorba navazovala na nejlepší domácí i evropské tradice, zejména na dramatické dílo Vazovovo, Todorovovo, Kostovovo, Jovkovovo a Stojanovovo. První dramata se vrátila k heroické a historické dramatice, od počátku 50. let začaly vznikat tzv. budovatelské hry, z nichž většina byla plna schematismu, bezkonfliktnosti a povrchnosti.

Na přelomu 50. a 60. let se v bulharské dramatické tvorbě objevuje tzv. lyrické drama. Mnozí talentovaní básníci střední generace (mj. G. Džagarov, I. Radoev, V. Petrov, I. Pejčev aj., všichni →) napsali dramata, v nichž pohotově reagovali na novou společenskou situaci a značně obohatili stávající dramatickou literaturu kompozičně, stylově i výrazově. Poetičnost a lyričnost se prolínala s myšlenkovou hloubkou a nejednou také s kritickým pohledem na závažné společenské otázky.

Divadelní hry např. N. Chajtova, D. Asenova, K. Georgieva, N. Jordanova, St. Stratieva, S. Caneva aj. (všichni →), čerpající náměty ze soudobého všedního života i z války, spojovaly prvky heroické dramatiky a lyrického dramatu. Někdy byly označovány kritikou jako „prozaická vlna“.

Velké proměny prodělala současná bulharská literatura po změně společenského systému koncem 80. let 20. století. Literární proces posledního desetiletí 20. století poznamenávají díla autorů různých generací. Jsou v něm přítomni autoři, kteří vstupovali do literatury ve 20. letech (E. Bagrjana, D. Panteleev aj.), ve 40. a 50. letech (V. Petrov, A. Gerov, R. Ralin, Bl. Dimitrovová) i tvůrci, kteří svými díly obohatili literaturu v průběhu 90. let 20. století. V bulharské literatuře konce druhého tisíciletí se tak prolínají četné protiklad-

né tendence, z nichž mnohé pokračují v předchozích tradicích různých časových období, zatímco jiné je zcela odmítají. Nacházíme v ní názorovou a estetickou různorodost, která je vyjádřena aktivním soužitím literárních tvůrců různých generací a rozličné ideové a umělecké orientace. Literatura, kultura a umění si razí také na konci 20. století nové cesty, aby mohly prosazovat a hájit své humanistické poslání.

CHORVATSKÁ LITERATURA

Ivan Dorovský

Za začátky chorvatského písemnictví se nejčastěji považují glosy v Radonově bibli, které jsou sice až z 10. století, podávají však svědectví, že podobné přípisky vznikaly již ve stoletím osmém. Skutečný vznik chorvatského písemnictví je však (obdobně jako u Srbů nebo Makedonců) spojen s Velkou Moravou. Po Metodějově smrti byli žáci soluňských bratří z Moravy vyhnáni. Část jich odešla také do chorvatského Přímoří, na Istrii a na chorvatské ostrovy, které v té době patřily pod byzantskou jurisdikci. Přinesli s sebou také bohoslužebné texty psané → hlaholicí. Od 9. století na tato území pronikalo též cyrilské písmo (→ cyrilice) a hlaholské písmo z jihu, z Makedonie. Objevila se také latina jako jazyk liturgický a později jako jazyk spisovný.

První zprávy o slovanské bohoslužbě máme z roku 925. Hlaholská písemná tradice se v Chorvatsku nadále rozvíjela a udržela se především v benediktinských klášterech až do 19. století. Zastánci hlaholského písma, tzv. glagolaši, sice přijali římskou liturgii, domohli se však souhlasu Říma, aby mohli užívat slovanského liturgického jazyka a hlaholice. K dochovaným hlaholským památkám patří tzv. Vídeňské listy z 12. století. Výrazného rozkvětu dosáhlo chorvatské hlaholské písemnictví ve 13. a 14. století; výsledkem styku s Čechami v této době bylo pozvání Karla IV. pro chorvatské benediktiny do Emauzského kláštera. Významnými památkami 14. a 15. století se staly dva misály: Misál knížete Novaka z roku 1368 a Hlaholský misál z roku 1483.

Hlaholsky jsou psány rovněž četné neliturgické památky a překlady děl, která byla v té době v Evropě populární. Kromě → apokryfů, např. Chození Bohorodičky po mukách, jsou to mj. romány o Troji, o Alexandru Velikém, různé legendy a povídky, první anonymní satirické básně o duchovenstvu i první anonymní milostné verše. Letopis popa Dukljanina z poloviny 12. století, který je známý z opisu ze století patnáctého, obsahuje mj. také vyprávění o hrdinských činech obhájců lidu i o lidových písních.

Rozvoj chorvatského latinsky psaného písemnictví je od 15. století spjat s pronikáním humanistických myšlenek do chorvatských

přímořských a dalších měst. Třebaže i v předcházejících stoletích vznikala některá latinsky psaná chorvatská díla, od počátku 14. do počátku 17. století chorvatští latinisté mluveným i psaným jazykem podporovali výchovné a kulturní ideály humanismu, které se projevovaly zejména v gramatice, rétorice, poezii, historii a v etické filosofii.

K hlavním představitelům tzv. latinismu v chorvatské literatuře patřili Ivan Češmički (Janus Pannonius, 1434–1472), který psal verše v daktylském hexametru i v elegickém distichu, → J. Šižgorić, autor tří knih elegií a lyrických básní, → M. Marulić, jenž psal sice také chorvatsky, ale mezinárodní věhlas si získal svými latinsky psanými knihami. Karlo Pucić (1458–1522) je známý jedinou sbírkou milostných básní, další latinista Ilija Crijević doslova obdržel vavříny jako autor ódy na rodné město, mnoha elegií, epigramů i vlastního epitafu. Poslední velký latinista → A. Vrančić proslul především jako autor velké sbírky dopisů (Epistolae).

V období renesance a humanismu došlo v Dubrovnické městské republice k rozkvětu literatury v národním jazyce. Její počátky jsou spojeny s činností italských humanistů na dalmatském pobřeží ve 14. století. Kromě již uvedených latinistů tvořili v Dubrovniku a okolí → Š. Menčetić a → D. Držić, dále autor lyrických veršů a dramatu Zajatkyně → H. Lucić aj. Básnickou skladbu Rybaření a rybářské rozhovory napsal → P. Hektorović. Vedle poezie převážně petrarkovského typu a tvorby ovlivněné lidovou slovesností se rozvíjela rovněž dramatická literatura. Vůdčí osobností byl → M. Držić, autor proslulé renesanční komedie Dundo Maroje a četných dalších her. Tvorba básníků a překladatelů → D. Ranjiny a Dinka Zlatariće (asi 1555–1609) svědčí o dalším rozvoji básnické tvorby. Od počátku 17. století se dubrovnická literatura zcela osamostatnila a žánrově rozšířila. Do popředí literárního zájmu se dostávaly mj. otázky spojené s bojem jižních Slovanů proti osmanské nadvládě. Největší dubrovnický básník → I. Gundulić ve své epické poemě Osman mj. položil otázku slovanské jednoty v boji proti Turkům. Jeho pokračovatel → J. Palmotić napsal několik dramát s náměty z dějin Dubrovniku.

V 18. století došlo k hospodářskému a politickému úpadku Dubrovnické republiky, což se odrazilo rovněž v úpadku literární tvorby. K významnějším tvůrcům tohoto období patřil latinsky a italsky píšící básník Ignjat Djurdjević (1675–1737) a autor proslulé kroniky psané veršem i prózou Rozhovor příjemný národa slovanického → A. Kačić-Miošić. V 2. polovině 16. století se začala šířit protestantská literatura a tiskly se první knihy. Katolická protireformace však od 17. století protestanty pronásledovala a jejich knihy páčila. V té době se objevilo dílo bána → P. Zrinského a jeho mladšího druha Frana Krsta Frankopana (1643–1671), který zapisoval lidové písně, a latinsky psané historické práce Chorvatsko znovuoživené (1700) a Kronika (1676) → P. Vitezoviće-Rittera.

V první fázi chorvatského národního obrození se koncem 18. a počátkem 19. století objevily osvícenské myšlenky, první časopisy, satira i komedie T. Brezovačkého (1757–1805). Ve formování chorvatské národní kultury sehrálo důležitou úlohu národní hnutí, které vzniklo ve 30.–40. letech 19. století v Chorvatsku a ve Slavonii a jež je známé pod názvem → ilyrismus. Vycházelo mj. z Kollárovy myšlenky slovanské vzájemnosti. Politický program ilyrismu počítal s vytvořením Velké Ilýrie, tj. se sjednocením všech jižních Slovanů. V roce 1830 navrhl → Lj. Gaj v knížce *Stručné základy chorvatsko-slovinského pravopisu cesty k vytvoření spisovného jazyka*. Jeho návrhy se setkaly se značnou odezvou. Lj. Gaj začal roku 1835 vydávat *Chorvatské noviny* a časopis *Chorvatská, slavonská a dalmatská jitřenka* (od roku 1836 jako *Ilyrské národní noviny a Denice ilyrská*), v nichž stanovil hlavní úkoly ilyrismu v oblasti kultury a jazyka. Hnutí, jehož některé myšlenky byly zcela utopické, se nesetkalo s jednoznačnou podporou jižních Slovanů. Ilyrismus odmítal slovinský básník → F. Prešeren, který vystupoval i proti jednotnému jazyku pro jižní Slovany.

Od roku 1847 byla chorvatština oficiálně uznána jako samostatný jazyk. Roku 1850 byla mezi zástupci Srbů a Chorvatů podepsána ve Vídni dohoda o jednotném srbochorvatském jazyce, za jehož základ byla vzata štokavština, jíž mluvila většina Srbů a Chorvatů. Štokavsky psali dubrovničtí autoři 15.–17. století a v tomto nářečí vznikaly i lidové písně.

Chorvatská literatura 30.–40. let vycházela z myšlenek ilyrismu a vyznačovala se zejména romantismem, nadšením ze slavné minulosti, zpracováváním historických námětů, pozorností k lidové slovesnosti, kterou spisovatelé zapisovali a již se námětově, žánrově i obrazně inspirovali. Vznikaly vlastenecké básně Lj. Gaje, S. Vraze, P. Preradoviće, poemý I. Mažuraniće, básně a dramata D. Demetera (všichni →), ale i kratší prozaické útvary Ljudevita Vukonoviće a Ivana Kukuljeviće-Sakcinského. Od roku 1843 rakouské úřady zakázaly užívání slova Ilyr.

Venkovské nepokoje v 60. a 70. letech 19. století vyvolaly zájem literárních tvůrců o vesnickou tematiku. Vznikala první realistická díla – realismus, jehož teoretické základy položil → A. Šenoa, převládl v 80. letech díly sociálně kritického obsahu. Povědky v tomto duchu psal → Ks. Š. Gjalski, romány J. Kozarace zachytily odchod z venkova do města a položily otázku vhodného využití přírodního bohatství. → V. Novak ve svých románech poukázal na život různých městských sociálních vrstev, → A. Kovačić v nejvýznamnějším románu chorvatské literatury 19. století. V registratuře nechal hlavní postavu, která přišla do města, zničit tragickou láskou a spáchat sebevraždu. Od 80. let začal do chorvatské literatury pronikat naturalismus, jenž se nejvýrazněji projevil v tvorbě → E. Kumičiće. Rozpad patriarchální rodiny zobrazil → J. Kosor. Námětem románů

J. Leskovara, M. Cihlara-Nechajeva a D. Šimunoviće (všichni →), které vznikaly koncem 19. a na počátku 20. století, se stala inteligence podléhající úpadkovým vlivům a vyhýbající se skutečnému životu. Realismus v poezii reprezentovalo zejména dílo S. S. Kranjčevíce a V. Nazora (oba →). Významná jsou realistická dramatická díla → I. Vojnoviće Ekvinokce a Dubrovnická trilogie, divadelní hry S. Tuciće, J. Kosora aj. (všichni →).

V chorvatském literárním procesu konce 19. a počátku 20. století zaujímá významné místo především básnická moderna, která okusila vliv podobných západoevropských směrů. Projevila se v Matošově neoromantismu, v estetismu M. Begoviće (oba →), modernistické rysy mají některé Begovićovy a Vojnovićeovy hry i symbolistická dramata → M. Krleži z jeho raného období.

Po roce 1918 se chorvatská literatura rozvíjela v nových společenských podmínkách. Nejvlivnějším a programově neucelenějším směrem se stal expresionismus, s nímž je spjata díla M. Krleži, A. Cesarce, A. B. Šimiće, G. Krklece, T. Ujeviće aj. (všichni →). Již od samého počátku se formovaly tři ideové proudy: katolický, anarchisticko-individualistický a revoluční. Od poloviny 20. let však vliv expresionismu slábně, třebaže se některé jeho stylové rysy vyskytují spolu s prvky symbolismu a naturalismu i v pozdějších dílech, nejvíce v dramatické tvorbě (Kosor, Kulundžić, Vojnović, Begović). Impresionistické tradice se odrazily v poezii (O. Delorko, F. Alfirević aj., všichni →).

Meziválečný realismus navazoval na tvůrce starší generace a nadále prohluboval sociální kritičnost (S. Kolar, D. Cesarić) i revoluční myšlenky. Vůdčí osobností se stal M. Krleža, jehož romány *Návrat Filipa Latinovicze*, *Na pokraji rozumu* a *Banket v Blitánii* jsou mnohovrstevnaté, emocionálně bohaté a vášnivě tendenční. Zároveň s tím se vyvíjela tzv. sociální literatura, především v próze. V dramatech dominoval Krležův glembayovský cyklus.

V letech národněosvobozenického boje vznikla četná básnická díla V. Nazora, G. Viteze, J. Kaštelana aj., světovou proslulost si získala poema *Jáma* I. G. Kovačice (všichni →). Básnická tvorba ovšem neměla vedoucí postavení jen v letech odboje, nýbrž také v prvních letech poválečných. Odhalovala fašismus, zobrazila utrpení ve válce a vyjádřila své nadšení a radost z nového společenského uspořádání. Próza se nejvíce projevila v povídce, črtě a reportáži. Teprve od 50. let se stal základním žánrem román (I. Dončević, M. Božić, N. Simić, V. Kaleb aj., všichni →). Prosazovaly se rovněž tendence psychologického románu a existenciální tematiky (P. Šegedin, R. Marinković, V. Desnica, A. Šoljan aj., všichni →), v dílech se prohlubovaly alegorické a asociativní vrstvy, vyprávění se prolínalo s prvky černého humoru a grotesky. Od počátku 60. let pronikl do poezie slang městské mládeže. Generace tzv. krugovašů (soustředěných kolem časopisu *Krugovi*, 1952–58) navazovala mj. na Šege-

dinovy existencialistické romány, na intimní verše → V. Parunové i na Kaštelanův surrealismus a prosazovala pluralistický estetický koncept. Skupina kolem časopisu *Razlog* (1961–68) přijala uvedený koncept i některé znaky „modernistického“ způsobu filozofování. Redukovala metaforičnost a racionální zprostředkování obrazu.

Poválečnou chorvatskou literaturu bychom mohli rozdělit do několika vývojových období. První období tvoří léta 1945–50/51, která se vyznačují mj. společensko-politickými změnami, entuziasmem strategií socialistického realismu. Polovina 20. století pak byla pro chorvatskou, stejně jako pro ostatní literatury národů a národností nově vzniklé jugoslávské federace, přelomová. Druhé poválečné vývojové období (1951–60) je někdy označováno jako druhá moderna. Vyznačuje se výrazným stylově estetickým a do značné míry také ideovým pluralismem, dochází k náhlé orientaci na Evropu a evropský modernismus. Tvůrci jazykově i formálně experimentovali, navázali komunikaci s evropskými tendencemi a směry. Další období tvoří následující desetiletí (1961–70), které je označováno jako období pojmového básnictví. V něm tvoří tzv. druhá generace druhé moderny. Generaci let 1971–79 chyběl na rozdíl od dvou předcházejících období vlastní literární časopis, který by byl jejím „společným jmenovatelem“.

Poválečná chorvatská básnická tvorba navazovala na předcházející generaci a dosáhla určité syntézy v 70. a 80. letech, mj. v poezii V. Parunové, G. Krklece, J. Kaštelana, v melodičnosti a aforistické zkratce vedoucí osobnosti tzv. generace krugovašů S. Mihaliće a v básnické tvorbě I. Slamniga a Z. Goloba aj. (všichni →). Dominantní funkci v textu 80. let měla tzv. dosjetka, tj. šprým, důvtip a nápaditost. K tomuto modelu se hlásí mnozí básníci z mladší a nejmladší básnické generace. Jiní mladí tvůrci zase prosazují model tzv. sémantické konkrétní poezie, jež se často vrací k Šimićovu expressionismu.

V chorvatské dramatické tvorbě posledního třicetiletí se prosazovala groteska, nová fraška, travestie (→ I. Brešan, → I. Kušan aj.), drama polemické reinterpretace (→ S. Šnajder aj.) i pseudobiografické (→ M. Gavran), fantastické (Mate Matišić) nebo angažované drama (Borislav Vujčić). V 90. letech 20. století pak nastoupilo tzv. mladé chorvatské drama, jež se vyznačuje mj. spřízněností s postmoderními teoriemi (mj. poetika nepřítomnosti, diskontinuita času a prostoru, otevřená dramatická struktura aj.). Dějiny, politiku i životopisy výjimečných osobností prezentuje mladé drama spojením klasické dramaturgie s groteskou nebo satirou, vznikají dramata intertextuálních vztahů.

Součástí chorvatské literatury jsou rovněž umělecká díla, která vznikla a vznikají v chorvatštině (nebo v jejích nářečích) mimo národní a státní území, tj. v Bosně a Hercegovině, v Maďarsku, Rakousku, Rumunsku a jinde.

MAKEDONSKÁ LITERATURA

Ivan Dorovský

Tak jako u jiných slovanských národů, také počátky makedonské literatury jsou spojeny s činností dvou vynikajících filozofů ze Soluně, → Konstantina a Metoděje, a jejich četných žáků. Pro potřeby své mise mezi Slovany na Velké Moravě Konstantin sestavil první slovanskou abecedu → hlaholici a ještě v Cařihradě přeložil z řečtiny do makedonského slovanského nářečí z okolí Soluně evangeliář a další nejn nutnější biblické texty. Překladatelská činnost soluňských bratří a jejich spolupracovníků je spjata především s novým písmem, jehož vytvoření zahájilo novou etapu v dějinách slovanských národů i celého lidstva. Základem staroslověnštiny, která v té době plnila funkci všeslovanského spisovného jazyka, se stalo soluňské slovanské nářečí.

Na Velké Moravě se úsilí Konstantina a Metoděje a jejich žáků soustředilo na překlad bible. Překlad Písma svatého z 9. století má velký literárněhistorický význam, neboť jde o mnohostranné dílo s mimořádně bohatým obsahem i z hlediska žánrového: objevuje se v něm historický letopis, lyrika, řečnická próza, tragické sentence, novely a povídky i publicistický charakter některých novozákonních textů. Svým překladatelským dílem položili Konstantin a Metoděj základy slovanské kultury a vytvořili pevnou literární tradici.

Významným mezníkem ve vývoji staroslověnské kultury byl vznik moravské, → preslavské a → ochridské literární školy. Školu v Ochridu založil koncem 9. století → Kliment Ochridski, který spolu s → Naumem Ochridským patřil k nejvýznamnějším Cyrilovým a Metodějovým žákům a spolupracovníkům. Kliment zde téměř po tři desetiletí rozvíjel literární a osvětovou činnost, z níž vznikly cenné hlaholsky psané literární památky, které známe z pozdějších opisů: Zografské, Mariinské a Asemanovo evangelium (vyniká kaligrafickým uměním), Sinajský žaltář a Sinajská obřadní kniha, četná tzv. pochvalná slova a poučení Klimenta Ochridského (je mu jich připisováno více než padesát) aj. V ochridské literární škole se hlaholice udržela déle než v Preslavi, ale od 12. století už všude převážilo užívání → cyrilice. Považujeme-li nejstarší slovanské písemnictví za všeslovanské, pak tato tvorba patří právem také do nejstarších dějin makedonské literatury.

Na makedonském území tehdejší bulharské říše se v 10. století zrodilo sociálně-náboženské hnutí bogomilů, jež se rychle šířilo po celém Balkánu i do dalších částí Evropy (Bosna, Itálie, Francie). Bogomilská literární díla patřila k nejranějším antikanonickým dílům evropského středověku. Žánrově bylo bogomilské písemnictví blízké jak → apokryfům, s nimiž bylo ve vzájemném styku a působení, tak také lidové slovesnosti i poetice kanonických knih. K nejznámějším dílům → bogomilské literatury patří tzv. Tajná kniha

(Liber secretus), známá též jako Ioannovo evangelium (Liber sancti Ioannis), v níž je vyložen celý bogomilský kosmogonický systém. Originál se nedochoval, známe ji ze dvou pozdějších opisů z 12. a 14. století. Prolínají se v ní četné apokryfní látky – v důsledku šíření bogomilství vznikaly i mnohé apokryfy nové, v nichž můžeme nalézt o učení bogomilů mnoho informací. K nejvýraznějším apokryfům s bogomilskými prvky patří mj. Hádání Ježíše Krista s ďáblem, Kniha Enochova, Slovo o Adamovi a Evě a některé další Bogomilská literatura i apokryfy patří rovným dílem do dějin bulharské i makedonské literatury.

Apokryfní literatura pronikla do života všech evropských národů. Inspiraci z ní čerpal mj. Dante Alighieri pro své Peklo (apokryfy Chození Bohorodičky po mukách, Vidění apoštola Pavla) z Božské komedie, A. N. Tolstoj pro trilogii Chození po mukách a podobně nacházíme apokryfní náměty v tvorbě Byronově, Lamartinově, Hugově, Anatola France, N. V. Gogola, I. S. Turgeněva, F. M. Dostojevského a mnoha dalších tvůrců.

Pro zachování povědomí kulturní kontinuity sehrála také na makedonském území pozitivní úlohu středověká skriptoria, která rozvíjela činnost v mnoha klášterech. Popisy textů spolu se stále živými projevy lidové slovesnosti a v 16.–18. století také se sborníky přeložených textů „lidového čtení“ zvanými → damaskiny tvořily základ kulturního života různých vrstev obyvatelstva trpícího nesnesitelným tureckým daňovým systémem. I díky činnosti skriptorií si makedonská kultura zachovala styk s byzantskou kulturní tradicí.

Na středověkou byzantskou literaturu i na damaskinské texty navazovali první tvůrci, kteří se objevili v literárně dosti chudém makedonském kulturním prostředí. Byli to zejména → J. Krčovski a → K. Pejčinović. Kompilační díla J. Krčovského vyšla počátkem 19. století v Budíně, kde vycházely také knihy srbských, bulharských, slovenských, řeckých a jiných autorů. Makedonská literatura a kultura tohoto období však stála zcela na periferii kulturního rozvoje sousedních zemí, z níž ji nevyvedlo ani dílo Jordana Čadžikonstantinova-Džinota, které se objevilo v polovině 19. století. Je sice žánrově různorodé, nemá však valné umělecké hodnoty; autorovi navíc chyběla jazyková norma.

Vzdělanější obrozenec Partenij Zografski se živě zajímal o jazykovou otázku. Místo navrhované bulharštiny jako jazyka pro slovanské obyvatelstvo Bulharska a Makedonie prosazoval myšlenku jednotné bulharsko-makedonské jazykové normy. Žádná samostatná makedonská národně kulturní a jazyková koncepce neexistovala ani v druhé polovině 19. století, proto se někteří tvůrci pokoušeli psát v jiných jazycích. → K. Miladinov, který je prvním skutečným makedonským obrozeneckým básníkem, zvolil pro své verše jazyk lidové poezie. Poněkud jinak postupoval → R. Žinzifov, který byl pro

jednotný makedonsko-bulharský jazyk. Vyšel sice stejně jako K. Miladinov z lidové poezie, později však psal své verše, publicistické, literárněhistorické a překladatelské práce naddialektovým modelem s příměsí rusismů. → G. Prličev, jenž patřil k nejvzdělanějším makedonským tvůrcům 2. poloviny 19. století, naopak navázal na řeckou literaturu a svou nejvýznamnější epickou poemu napsal řecky.

V posledních desetiletích 19. století ve srovnání s realistickou koncepcí v sousedních národních literaturách nacházíme v díle → M. Cepenkova a některých dalších autorů míšení romantických, realistických a folklorních prvků. Mohli bychom říci, že v rozvoji makedonské národní kultury plnila lidová slovesná tvorba po celé 19. století také funkci umělecké literatury. Ve sběratelské aktivitě bratří Miladinovových a → S. Verkoviće pokračovala celá plejáda dalších sběratelů (→ K. Šapkarev, M. Cepenkov aj.).

Koncem 19. a na počátku 20. století došlo k výrazné aktivizaci makedonských spolků, kroužků a učených společností v Bělehradě a v Petrohradě, z nichž nejvýznamnější byla Makedonská učená společnost sv. Klimenta, kterou roku 1902 v Petrohradě založili D. Čupovski a → K. Misirkov, jenž syntetizoval předcházející separatistické tendence a jazykové názory a svým spiskem O makedonských záležitostech (1903) položil základy současné makedonské jazykové normy. Literární tvorba, která vznikla v prvních desetiletích 20. století, byla velmi skrovná a až na výjimky (drama → V. Černodrinského Krvavá makedonská svatba) nepřilíš umělecky výrazná.

Vývoj makedonského divadla a dramatu v meziválečném dvacetiletí se vyznačoval mj. větším počtem autorů (V. Iljoski, A. Panov, R. Krle aj., všichni →) a pestřejší dramatickou produkcí. Vedle dialogizovaných textů a her s historickými náměty se dostala do popředí sociální dramata a hry se zpěvy a tanci s náměty ze současného života. Jejich děj býval zasazován nejčastěji do místního prostředí a zobrazoval především těžké osudy lidí odcházejících za prací do zámořských zemí. Meziválečná dramatická tvorba byla tematicky i myšlenkově spjata se životem lidu. Byla psána v nářečích nebo srbsky, často oplývala přílišným patosem, deklarativností i naivitou. Nejvýraznějších úspěchů dosáhla v jediném typu folklorně-sociálního dramatu ze života obyčejných lidí. V podmínkách nerovnoprávného národnostního a jazykového postavení bylo sotva možno očekávat umělecky kvalitnější tvorbu.

Expresionistická a sociální lyrika, která se rozvíjela u ostatních jižních Slovanů mezi dvěma světovými válkami, se nejvýrazněji odrazila hlavně v poezii dvojdomého tvůrce → K. Racina a ve slovesné tvorbě členů Makedonského literárního kroužku v Sofii (1938–41) → K. Nedelkovského, M. Bogoevského a dvojdomého → V. Markovského.

Vývoj makedonské literatury po roce 1945, kdy se vytvořily zcela odlišné politické, hospodářské, národnostní a kulturní podmínky, nejvíce poznamenalo makedonsky psané básnické, prozaické i literárněkritické dílo K. Racina a tehdejší i pozdější tvorba V. Markovského. Makedonská literatura se zapojila do vývojových tendencí ostatních jugoslávských národních literatur, které pak v poválečném téměř půlstoletí vytvořily meziliterární a obecně kulturní společenství.

V poezii došlo na základě ideově-estetické konfrontace k rozdělení na modernisty a realisty. V prvním poválečném desetiletí převládala hypertrofie osobních zpovědí a pokusy o sblížení s ústní lidovou slovesností. V prvních sbírkách veršů → B. Koneského, → G. Ivanovského aj., které vznikly již za války nebo bezprostředně po ní, byla vyjádřena radost z vítězství nad fašismem, entuziasmus z národní seberealizace a vlastenecký duch. Teprve ve druhé polovině 50. let začala nová vývojová fáze makedonské literatury, jež se námětově i formálně obohacovala, stylově se ustalovala a spojila se s určitými literárněteoretickými postuláty. Básnická tvorba položila základy nové poetiky a zahleděla se do domácího prostředí.

Počátkem 50. let vstoupila do literatury skupina básnických tvůrců (S. Ivanovski, M. Matevski aj., oba →), která poznamenala další vývoj svou estetickou pozicí, poetikou, emocionální výpovědí, obrazností a lyričností i expresivním rytmem. Svěbytným programem a životním postojem ke světu, vztahem k minulosti svého lidu a ke slovu, k básnickému výrazu, k folkloru i k evropskému kulturnímu dědictví se vyznačuje tvorba A. Popovského, C. Andreevského, R. Pavlovského, B. Gjuzela aj. (všichni →). Básnická tvorba střední a mladé generace, která vznikla v posledním desetiletí, je méně metaforická, s volnějším vztahem k jazyku, s větší dávkou grotesknosti a s větším pochopením pro styčné body básnického slova s jinými druhy umění.

Makedonská próza zaznamenala úspěchy nejprve v žánru povídky – první se objevily již v roce 1945. O dva roky později vyšla první sbírka povídek → J. Boškovského. Tematicky čerpala z let národněosvobozené války, obnovy a výstavby. Po ní se autoři (→ G. Abadžiev, → I. Točko) vraceli do prvních let 20. století, kdy vypuklo protiturecké povstání (1903).

V další poválečné vývojové fázi došlo k rozvoji románu. V díle → S. Popova je zobrazen makedonský venkovan na pomezí dvou století. Vznikl též román o maloměšťácké mentalitě (→ J. Leov), další prozaici (V. Maleski, T. Georgievski aj., oba →) pak nabídli čtenářům moderní psychologické, historické, fantastické, sociální i nefabulované romány, novely a povídky, svědectví o hrdinství v bojích proti fašismu, o eskalaci moci, o tzv. pečalbarské tradici, o odcizení, o problémech městského člověka i jeho surrealistických vizích. Jedním z výrazných úspěchů makedonské prózy je román → P. M. An-

dreevského Pýr, pojednávající vysoce uměleckou formou o období první světové války. Osudy člověka z egejské Makedonie, jeho utrpení a úsilí o lidskou emancipaci jsou předmětem románů T. Georgievského a několika dalších autorů. Nový, originální, neotřelý pohled na léta války a těsně poválečný život podal ve svých novelách a románech → Ž. Čingo. Moderní vyprávění → J. Pavlovského svou dokumentárností připomíná poetiku italských neorealistických filmů. Emigrační tematika i zvrácenost zbyrokratizované a odcizené osobnosti se ocitly ve středu pozornosti próz → B. Pavlovského.

V prvních poválečných letech nevznikla žádná výraznější divadelní hra, přestože dramatická literatura mohla navázat na meziválečné tradice. Teprve v dalších čtyřech desetiletích vznikly hry různých tematických okruhů a žánrů (historické drama, komedie, fraška) trvalejších uměleckých hodnot. K nejvýraznějším a nejplodnějším makedonským poválečným dramatikům patří B. Pendovski, G. Stefanovski, R. Bogdanovski aj. (všichni →).

V makedonské literatuře jsme svědky syntézy tradičních a moderních hodnot, které můžeme konfrontovat s avantgardními myšlenkami ostatních literatur jižních Slovanů i dalších evropských literatur. Pluralitní charakter vývoje a myšlenek v makedonské literatuře zejména v posledních desetiletích 20. století je možné pochopit v širším evropském kontextu.

SLOVINSKÁ LITERATURA

Ivan Dorovský

Slovinský literární vývoj se nejčastěji dělí na deset období. V prvním období, které zahrnuje středověk do roku 1550, vznikly především → Frisinské památky (asi kolem roku 1000) jako syntéza slovanství, středověkého křesťanství a antiky. Obsahují tři slovinské texty, jež nejsou spjaté s cyrilometodějskou misí. Kromě Frisinských památek (podle místa nálezů Freising) vznikly ve 14.–16. století některé další rukopisy. Od 10. století pokračovala rovněž latinská tradice.

Slovinské písemnictví se kvůli mezinárodním okolnostem (mj. nebezpečí tureckých nájezdů) zrodilo až v druhém vývojovém období, které trvá od poloviny 16. století do 30. let století sedmnáctého. Označujeme je jako období reformace. První slovinskou knihu, jež se zároveň stala vzorem slovinského psaného jazyka, vytiskl 1551 v Urachu u Tübingenu (kde vznikla tiskárna slovinských a chorvatských knih) → P. Trubar. Do „Trubarovy“ slovinštiny přeložil 1584 → J. Dalmatin biblii, téhož roku napsal → A. Bohorič gramatiku a pravopis slovinské řeči. Tímto jazykem, tzv. bohoričicí, se psalo ve Slovinsku až do poloviny 19. století.

Třetí vývojové období slovinského písemnictví je spojeno s barokem a trvalo více než sto let (1630–1750). V tomto období vznikl

mj. slovinský překlad Komenského díla *Orbis pictus* a německy psaná historická práce *Sláva a čest vojvodiny Kraňské polyhistora* → J. V. Valvasora. Podle italského vzoru vznikaly akademie a spolky, např. 1693 byla založena v Lublani *Academia operosorum*. Pozitivní význam měly reformy Marie Terezie a Josefa II. Ve 2. polovině 18. století začala vznikat první slovinská světská díla.

Osvícenství se projeвило nejdříve ve školství a osvětě. Prosazovalo některé demokratické prvky – roku 1811 byla ve Štýrském Hradci při tamním lyceu a o dva roky později také v Lublani založena katedra slovinského jazyka. Druhou fází osvícenství ve Slovinsku zahájil → M. Pohlin, který ve své *Kraňské mluvnici* (1768) zdůrazňoval prosazení mateřského jazyka. Byl iniciátorem básnických almanachů, tzv. *Pisanic* (1779–81), které měly výrazně obrozenecký charakter. Jeho osvěcenská úsilí vyvrcholilo obnovením *Academiae operosorum* (1781–1785).

Koncem 18. století vznikaly četné další kroužky a instituce. Nejvýznamnější bylo seskupení, které vzniklo kolem barona → Ž. Zois. Jeho členy byli B. Kumerdej (1728–1805), A. T. Linhart, V. Vodnik a J. Kopitar (všichni →). Zabývali se otázkami jazyka a mluvnice, vydáváním užitečných příruček pro lid z nejrůznějších oblastí lidské činnosti, úlohou literatury, zejména poezie a dramatu, a rozvojem vědecké produkce. Linhart proslul dvěma adaptacemi cizích dramatických předloh, Vodnik založil první slovinské noviny. Zoisův obrozenecký program dosáhl vrcholu v prvních desetiletích 19. století v slavistickém díle jazykovědce J. Kopitara, na kterého později navazovali lingvisté → F. Miklošič, M. Ravnikar (1802–1864), U. Jarnik (1784–1844) i Fr. Metelka (1789–1860).

Slovinské etnické společenství, které v polovině 19. století tvořil o něco více než 1 milion obyvatel, bylo převážně venkovské (83 %). Mimořádný význam mělo založení almanachu *Kraňská včelka* (1830–33 a 1848), který navazoval na tradice *Pisanic*. V něm vyložil svou koncepci vývoje slovinské literatury → M. Čop, podle nějž se měla rozvíjet nikoli jako regionální literatura, nýbrž jako součást evropského literárního procesu. Z této koncepce vycházel také největší slovinský básník → F. Prešeren, jehož dílo má pro slovinskou literaturu podobný význam jako tvorba Mickiewiczova pro literaturu polskou, Máchova pro českou, Puškinova pro ruskou nebo Ševčenkova pro ukrajinskou.

Koncem 20. let 19. století Prešeren literárně dozrál a formoval svůj vztah ke kulturnímu dědictví, literárnímu dění i k lidové slovesné tvorbě. Vnesl do slovinské literatury nové formy, které byly již známé v jiných evropských literaturách. Významné byly jeho gazely, ke španělské romanci přidal italský sonet. Veršovaný epos *Kříž na Savici* i další jeho básnická tvorba, kterou pojal do sbírky *Básně* (1846), se ovšem ve své době setkala s naprostým nezájmem čtenářů, ačkoli šlo o poezii silného prožitku a bezprostředního vý-

razu. Básníkem romantické extáze a afektu byl → S. Vraz, který se nakonec zařadil do literatury chorvatské. Do období romantismu spadá rovněž tvorba → J. Trdiny aj.

Koncept slovinské politiky na počátku realismu určoval publicista a politik → J. Bleiweis. Období realismu kladlo mimořádné požadavky na informovanost. Vzniklo několik časopisů různé ideové a estetické orientace a rozličné délky trvání. V realistickém období byla poezie na ústupu, převládala próza. Reprezentují ji texty → F. Levstika, významná je i jeho dramatická tvorba. Místo na přechodu od romantismu k realismu zaujímá básnické a prozaické dílo → S. Jenka. Realisté J. Mencinger, J. Stritar, S. Gregorčič, J. Jurčič, I. Tavčar, J. Kersnik aj. (všichni →) se soustřeďovali ve svém prozaickém nebo básnickém díle na vylíčení maloměstského a venkovského života. Duchovní dobrodružství básníka → A. Aškerc se vyvíjelo ve dvou směrech: v hledání smyslu života a v revoltě.

Slovinská moderna je vymezena léty 1888–1918. Tvoří ji skupina tvůrců D. Kette, J. Murn, I. Cankar a O. Župančič (všichni →) a větší skupina jejich současníků. V subjektivní emocionální lyrice představitelů slovinské moderny převládají krátké básně, nejčastěji sonety. K nim se pojí ještě reflexivní verše, filozofická poema a hymnické básně. Představitelé slovinské moderny usilovali o navázání na evropské proudy a o námětové a strukturální obohacení literatury. S úspěchem realizovali poetiku impresionismu a symbolismu, nezanedbávali přitom ani společenské jevy své doby.

V sociálně kritické próze, dramatu, komedii, frašce a venkovské povídce převládaly krátké útvary – črty a novely, román byl vzácnější. Próza se převážně zabývala otázkou slovinské národní existence (tzv. vlastenecká fáze moderny), někteří psali na historická témata, aby upevnili národní povědomí, část přijímala naturalistické postupy. Drama dosáhlo výrazných tvůrčích výsledků především v díle → I. Cankara, → F. Finžgara a Lojze Kraighera (1877–1959).

Z nových směrů, které se objevily v Evropě ještě před 1. světovou válkou, měl na slovinskou literaturu největší vliv expresionismus, který trval do roku 1930. V dalším období pak převládal sociální realismus (do 1952), z ostatních směrů nejvíce zapůsobil konstruktivismus (později expresionismus) na tvorbu → S. Kosovela.

Slovinská expresionistická lyrika se orientovala na oblast nábožensko-mystickou (A. a F. Vodnikovi, E. Kocbek aj., všichni →), na sociální (S. Kosovel, T. Seliškar, M. Klopčič, všichni →) a na tzv. kosmickou tematiku, kterou zastupuje generace, jež vyšla z války (→ M. Jarc aj.). Žádného z nich však nemůžeme označit za výlučného zastánce pouze jedné orientace. Mezi dvěma válkami tvořila dosti nejednotná skupina starších spisovatelů, kteří vstupovali do literatury již před 1. světovou válkou (A. Gradnik, F. Bevk aj., oba →).

Sociální realismus svým způsobem navazoval na koncepce realismu a naturalismu. Dominantní místo v něm zaujala próza a dra-

matická tvorba. K hlavním představitelům patřili Prežihov Voranc, M. Kranjec, B. Kreft, A. Ingolič, I. Potrč, C. Kosmač aj. (všichni →). Román dosáhl úspěchu ve formě tzv. kolektivního románu, drama- ta vznikala na základech realistické dramatiky a naturalistického kolektivního dramatu, zdůrazňovala sociální tendenci. Vzorem jim v mnohém byla tvorba Cankarova a raná dramatická díla chorvat- ského tvůrce → M. Krleži. Zobrazení současných společenských a morálních vztahů i satira a humor jsou vlastní hrám Kreftovým.

Bojovná lyrika, aktuální agitační scénky, jednoaktovky i bohatá lidová slovesná tvorba převládaly v letech německé, maďarské a italské okupace Slovinska. Mnozí literární tvůrci se aktivně zúčast- nili národněosvobozenického boje slovinského i ostatních jugosláv- ských národů a vydali o tom svědectví. Válka, okupace a odboj se staly trvalými inspiračními zdroji slovinské literatury po roce 1945. V prvních letech po válce se tematika hrdinství partyzánů, zrádců, ale též úderníků odrazila v idealizované podobě jak v poezii, tak v próze a v dramatu. Od počátku 50. let se postupně stále zřetelně- ji rýsoval odklon od utilitární estetiky a stále častěji se objevovaly pokusy o strukturní a tematickou inovaci na odlišných filozofických základech (např. existencialismus). Seznámení se s evropským lite- rárním vývojem i s americkou literaturou se projevilo prvními ná- znaky tvůrčího pluralismu.

Nastupující poválečná generace vyjadřovala jednotu pohledu na svět a život téměř manifestačně. Tak bychom mohli chápat kolek- tivní básnickou sbírku *Písňe čtyř* (K. Kovič, J. Menart, T. Pavček, C. Zlobec, 1953, všichni →), k níž se připojila skupina prozaiků sbír- kou *Novely*. Divadelní festival v roce 1955 pak označil začátek no- vých postupů také v dramatu.

V 60. letech vznikla díla, jež v mnohém vycházela z existencia- lismu a zabývala se otázkami smyslu života, nejistoty, strachu a smrti. Pravdu o člověku hledali mnozí tvůrci v jeho subjektivním světě a jeho postavení v nové společnosti chápali v klasickém pojetí kulturních hodnot. Jiní označili humanistické hodnoty za neživot- né a za verbalismus. Mladá generace začala bořit klasické tradice chápání člověka, odmítala vše, co ji duchovně svazovalo, a hlásala spontánnost, svobodu a kreativitu (Manifest kulturní revoluce, 1968).

Umělecká díla, která vznikla v uvedeném období, neměla mno- ho společných znaků, neměla ani jednotný výraz. Postavení litera- tury v nové společnosti se změnilo, neměla už svůj tradiční význam. Proto hledala nové formy a stylové prvky v předcházejících smě- rech a proudech. Tak se objevily postrealistické, postexpresionistic- ké a postsymbolistické formálně-stylové prvky. Změnil se i vztah k jazyku. Konkrétní poezie vytvořila nový vizuální jazyk zvláštních tvarů, kombinací a konstrukcí, do určité míry se stírala hranice ná- rodního jazyka. Tyto jevy byly označovány jako avantgarda, anti-

poezie, postmodernismus, ludismus, pop-art, topografická poezie aj. Pro postmodernistickou tvorbu, jejíž počátky klademe do poloviny 70. let, byla příznačná mj. parodie a ironie (→ V. Kovačič) a obnova symbolistických, mytických i dekadentních a lidově slovesných prvků, a to jak v poezii (→ T. Šalamun), tak také v prozaické tvorbě a v dramatu. Pro prózu byla příznačná deskripce a antipsychologismus, moderní realismus (D. Jančar, J. Snoj, oba →), pluralizace myšlení (→ Ž. Petan), grotesknost, satira a fantastičnost (V. Kovačič). Svě místo v dramatu zaujalo básnické drama a hry s náměty z antiky i prvky světové a slovinské kultury.

Mladí autoři, kteří vstupovali do literatury koncem 70. a počátkem 80. let, psali převážně krátké povídky a novely, tzv. džínovou prózu, která vznikala rovněž v ostatních jihoslovanských literaturách. V té době se objevila také díla tzv. ženské literatury. Dramatickou literaturu posledních desetiletí 20. století zajímají osudy moderního člověka. Dramatici je často zachycují na pozadí dějin, tradice a mýtů (D. Jančar), experimentují se sociálně-psychologickými texty i s autorským divadlem (→ D. Jovanović), píšou satirické parodie a postmodernistické hry.

S R B S K Á A Č E R N O H O R S K Á L I T E R A T U R A

Ivan Dorovský

Obdobně jako u ostatních literatur jižních Slovanů klademe její počátky do 2. poloviny 9. století. Jsou spjaty s činností → Konstantina a Metoděje a jejich žáků. Jednou z nejvýznamnějších literárních památek je Miroslavovo evangelium z 12. století.

Rané srbské písemnictví vznikalo v klášterech, a proto mělo převážně nábožensko-didaktický charakter. K nejdůležitějším žánrům patřily „životy“, jež rozvíjely dokumentární postupy, a „pochvalná slova“. Ve 12.–15. století vznikla díla, která se vyznačují bohatstvím historických údajů a individuální stylovou manýrou: první život Stefana Nemanji sestavený → Savou, život → Stefana Prvovenčaného, → Domentijanův Život sv. Simeona, Život sv. Sávy, → Teodosije, → Danila Starijiho, životy srbských králů a arcibiskupů. První vyprávění o bitvě na Kosově poli nacházíme v Životě despoty Stefana Lazareviće (1431–35), napsaném → Konstantinem Kostenečským (konec 14. století – po roce 1439). První srbskou ženou-spisovatelkou byla → Efimija, autorka Pochvalného slova za knížete Lazara (1402). Lásku oslavoval Stefan Lazarević (1377–1427) ve Slově o lásce.

Také srbské písemnictví čerpalo ze zkušeností byzantské literatury, o čemž svědčí četné překlady a adaptace → apokryfů, legend a povídek. Přes jadranské přímoří sem proniklo i vyprávění o Tristanovi a Isoldě, Alexandreida aj. Ve 13.–15. století byly značně živé

vzájemné srbsko-bulharské a srbsko-ruské literární styky. Srbští tvůrci pomáhali při formování ruského písemnictví, např. Srb Pachomij Logothet je považován také za ruského hagiografa – sestavil tzv. Ruský chronograf (1442), který později ovlivnil podobný žánr v srbské literatuře. Jedna z prvních známých srbských tiskáren byla založena roku 1520 B. Vukovićem v Benátkách.

Vpád Turků, kteří ničili kláštery, nutil srbské duchovenstvo, aby hledalo útulek jinde, především v sousedních zemích a v Rusku. V 16. a 17. století proto vzniklo pouze několik přepracování byzantských a ruských kronik, dále Život cara Uroše (1642), patriarchy Paisije (polovina 16. století – 1647) aj. Během staletí turecké nadvlády se ovšem intenzivně rozvíjela žánrově různorodá a pestrá ústní lidová slovesná tvorba, zvláště v epické lidové poezii. Skládá se z devíti hlavních cyklů (o Nemanjićích, o králevici Markovi, z kosovského cyklu, cyklu o Brankovićích, Crnojevićích, z hajduckého a uskockého cyklu, z cyklu o osvobození Černé Hory a z cyklu o osvobození Srbska). Vysoké umělecké hodnoty srbských epických písní nadchly v 19. a 20. století mnohé evropské literární tvůrce (J. W. Goethe, bratři Grimmové, P. Mérimée, A. Mickiewicz, A. S. Puškin aj.).

Po odchodu Srbů před tureckým nebezpečím se od konce 17. století a ve století následujícím přenesl srbský duchovní život do jižních Uher. Jako obranu proti uniatství a maďarizaci se dovážely z Ruska ruské církevní knihy a učební pomůcky. Vznikl těžkopádný tzv. rusko-slovanský jazyk a později přece jen srozumitelnější jazyk slovansko-srbský (slaveno-serbskij), který sehrál důležitou úlohu při formování srbské osvětské literatury a kultury. → J. Rajić v něm sepsal čtyřsvazkové Dějiny různých slovanských národů, především Bulharů, Chorvatů a Srbů (1768, knižně 1794-95), → Z. Orfelin litoval utlačované soukmenovce v Rakousku v poemě Pláč Srbska (1763) a po vzoru řeckých listů vydal v Benátkách jediné číslo prvního jihoslovanského časopisu *Slaveno-serbskij magazin* (1768). V uvedených dílech je přece jen patrné sblížení literárního jazyka s jazykem lidovým, hovorovým a odklon od náboženských tradic.

Reformy v rakouských zemích koncem 18. století se příznivě odrazily také v srbském osvícenství, jehož ústřední postavou byl → D. Obradović. Srbská inteligence v té době rozšířila své styky s evropskou kulturou. Obradović byl zastáncem racionalistické filozofie. Usiloval o zapojení národní literatury do evropského literárního procesu, obohatil srbskou literaturu o nové žánry bajky a autobiografického románu dílem Život a příhody Dimitrije Obradoviće, v mništví zvaného Dositejem (1783–88).

Rozvoj srbského duchovního života v 1. polovině 19. století byl spjat s rostoucím počtem literárních a kulturních pracovníků a národních osvětových a kulturních institucí i periodického tisku. V roce 1826 byla založena Matice srbská. V poezii se prosazovaly klasicistické tradice (→ L. Mušicki), zatímco v próze je patrný vliv

evropského rytiřského románu (M. Vidaković) a v dramatu tendence sentimentalismu (J. Vujić). Věhlas nejlepšího komediografa si získal → J. S. Popović, jehož hry tvořily základ repertoáru srbského divadla.

Ideolog srbského národního obrození → V. S. Karadžić rozpracoval mj. základy spisovné srbštiny na základě lidového hovorového jazyka a v lidové slovesné tvorbě odhalil bohaté prameny národní kultury. Jeho reformátorská činnost se setkala s podporou části inteligence i s odporem konzervativních kruhů doma a také např. v Rusku nebo Německu. Jeho reformy se v úplnosti prosadily až roku 1868. Karadžićovy myšlenky se odrazily jak v jeho tvorbě, tak také pomáhaly v rozvoji prvních romantických tvůrců – v poezii → S. Milutinoviće-Sarajliji, v próze → L. Nenadoviće aj. K významným představitelům romantismu patřil černohorský básník a vladka → P. P. Njegoš.

Srbský a černohorský romantismus se díky specifickým podmínkám nejvýrazněji projevil od konce 40. do 70. let 19. století v tvorbě mnoha spisovatelů, na něž zapůsobily Kollárovy myšlenky slovan-ské vzájemnosti a sounáležitosti, revoluční hnutí roku 1848 a národněosvobozené úsilí jižních Slovanů v 2. polovině 19. století. Ve své tvorbě vycházeli především z lidové slovesnosti a ze zkušeností evropských literatur (Byron, Heine, Puškin) i evropské filozofie (Hegel). Střediskem literárního a kulturního života se stal Nový Sad, v němž se rozvíjela literatura, divadlo i žurnalistika. Značnou úlohu v rozvoji romantismu sehrály studentské literární spolky a kroužky, které se roku 1866 sjednotily v organizaci Omladina.

K prvním výrazným romantickým básníkům, kteří v praxi užili Vukem Karadžićem navrhovanou podobu srbštiny, patřil první srbský lyrik → B. Radičević. V dalších desetiletích jej následovali Dj. Jakšić, J. Jovanović-Zmaj, L. Kostić aj. (všichni →). Někteří z nich psali také dramata s náměty z národních dějin (Jakšić, Kostić), jiní romány (B. Atanacković) nebo epistolární prózu → L. Nenadović).

Od 60. let 19. století se začaly v satirických povídkách a básnických sbírkách romantiků objevovat realistické prvky. Romány → J. Ignjatoviće čerpaly náměty ze současnosti a kritizují společenské vztahy. K upevnění realistických tendencí v srbské literatuře přispěl svými statěmi o poezii a myšlení a o realismu v básnické tvorbě revoluční demokrat → Sv. Marković, který se opíral o estetické myšlení ruských revolučních demokratů. Nezanedbatelnou úlohu v rozvoji srbského realismu sehrála ruská realistická literatura, která se hodně překládala (Gogol, Černyševskij, Saltykov-Ščedrin, Turgeněv, Gončarov, L. N. Tolstoj aj.). Převládal žánr sociální venkovské prózy o „malém člověku“. Do srbské literatury pronikaly také myšlenky narodnictví (→ J. Veselinović) a psychologicko-realistické prózy (→ L. Lazarević). Komédie K. Trifkoviće z vojvodinského měšťáckého života podporovaly realistické tradice.

Ke konci 19. století již realistické tendence zcela převládly, např. v povídkách a románech S. Matavulje ze života venkovanů Dalmácie a Černé Hory a zvláště v satirách a humoristických prózách S. Sremace, B. Nušiće aj. (všichni →). Pestrý materiál o hercegovské skutečnosti vnesl do literatury → S. Ćorović. Sociální kriticismus byl patrný mj. v románech P. Kočiće, B. Stankoviće (oba →) aj., v poezii → A. Šantiće aj. Další etapu ve vývoji srbské poezie znamenala básnická tvorba → V. Iliće. Ve značné oblibě byla politická satira M. Mitroviće, významný úspěch slavilo srbské a později jugoslávské divadlo díky → B. Nušićovi. Jeho příkře sociální komedie byly namířeny proti zkorumpované byrokracii a policii i proti předem „rozhodnutým“ volbám v Srbsku koncem 19. století.

Od konce 19. století do vzniku Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (1918) se vedle realismu začala rozvíjet raná fáze moderny, která měla v srbském kulturním prostředí své zastánce v osobnostech literárních historiků P. a B. Popoviće, J. Skerliće, S. Panduroviće (všichni →) aj. Z modernismu čerpala estétská poezie → J. Dučiće, vysoce filozofické a lyrické verše M. Rakiće i vzpurné básně S. Panduroviće a V. Petkoviće-Dise (všichni →). Modernistickou prózu psali I. Sekulićová a S. Vinaver (oba →).

Další vývojové období nastoupilo po vzniku Království SHS, kdy se zrodila nová hnutí a nové směry – expresionismus 20. let, surrealismus a sociální literatura ve 30. letech. Zatímco někteří tvůrci starší generace přijímali zavedení nového zřízení s rozpaky a rozporuplně, jiní v novém státním útvaru viděli splnění svých tužeb a ideálů. Převážná část mladé nastupující generace (I. Andrić, M. Crnjanski, R. Drainac, D. Vasilev, R. Petrović aj., všichni →) etické principy nové společnosti nepřijala. Ve jménu futurismu, expresionismu i dadaismu vystoupila mj. proti symbolismu a vyhlásila revoluci ducha. Srbští expresionisté nebyli jednotní. Jedni vyjadřovali svou nespokojenost, druzí se zase vyhýbali skutečnosti, odmítali hmotný svět a hlásali „*bakchanálie sexu*“. Expresionismus dosáhl v srbské poezii vrcholu v letech 1919–23.

Po 1. světové válce převládala v próze válečná tematika. Četní expresionisté i ti, kteří tíhli k realismu, válku ve svých dílech odsuzovali a vytvořili psychologické obrazy člověka „ztracené generace“. Někteří další expresionisté zpracovali historické náměty, přijali realistické principy (I. Andrić), a vnesli tak do literatury nové sociální motivy. V dramatické tvorbě se ukázaly hodnotnější výsledky teprve koncem dvacátých a v třicátých letech v tvorbě B. Nušiće.

Sociální literatura, která měla celojugoslávskou povahu a byla prvním srbským meziválečným hnutím, a surrealismus se v Srbsku objevily koncem 20. let. Ve 30. letech pak došlo k posunům ve vzájemných vztazích jednotlivých směrů. Expresionismus ztratil svou předcházející pozici, symbolismus postupně mizel z literárního života a surrealismus se pomalu rozpadl (1933). A. Vučo, O. Da-

vičo, D. Matić (všichni →) a někteří další levicově orientovaní surrealisté se připojili k sociální literatuře, která si postupně získávala vedoucí postavení. Sociální kritika a občanské motivy v próze i v poezii byly stále častější (→ B. Čosić, → D. Maksimovićová), až v 2. polovině 30. let dosáhly vrcholu v sociální básnické tvorbě černohorského tvůrce → R. Zogoviće.

Literatura národního odboje a osvobozené války představuje spolu s lidovou slovesností značně široký a žánrově různorodý fenomén. Mnozí spisovatelé a kulturní pracovníci (J. Popović, D. Čosić aj., oba →) bojovali v partyzánských jednotkách jako řadoví vojáci, komisari, redaktoři partyzánského tisku nebo vedli kulturní brigády. Básníci psali své verše ve dnech dlouhých pochodů, krutých bojů i ve vzácných chvílích odpočinku, aby podali svědectví o válečné době. Jejich prozaické, básnické i dramatické texty vyšly převážně po roce 1945. Odrážel se v nich patos i hrdinství, tragika i intimní city, ušlechtilé lidské a morální vlastnosti člověka revoluce a v revoluci. Pro literaturu tohoto období je příznačné, že se v ní prolínají literární a folklorní tradice.

V prvních poválečných letech literární tvůrci dotvářeli lyrický letopis revoluce a nového společenského pořádku. Přitom často hledali adekvátní výrazové prostředky v lidové poezii. Mnohé verše byly výrazně publicistické, u mladých tvůrců měly romantický charakter. Přelomem byl v poválečné srbské poezii rok 1952, kdy vyšla sbírka 87 básní → M. Pavloviće. Jisté zklamání a skepse, které se objevily koncem 40. a počátkem 50. let, vyvolaly u příslušníků různého ideového a estetického zaměření značné rozpory. Od počátku 50. let začal ústup od stylové uniformity socialistického realismu. Kolem literárního týdeníku *Književne novine* se seskupili tzv. realisté, zatímco modernisté prosazovali obnovu avantgardy a své pojetí tvorby v časopisech *Mladost* a *Delo*. Nové chápání poezie prosazovali zejména Z. Mišić a B. Radović (oba →). Jedni navazovali na meziválečné modernistické tradice (O. Davičo, M. Ristić, V. Popa, R. Konstantinović, M. Pavlović, S. Lukić aj., všichni →), jiní hájili realistické principy (→ M. Lalić aj.). Tzv. romantický intimismus, který se soustřeďoval na nitro člověka, byl reakcí na tendenčnost a plakátové nadšení. Došlo dokonce k návratu k surrealismu (O. Davičo, D. Matić, M. Ristić, → M. Drainac) a k rozvoji tzv. abstraktního intelektualismu (M. Pavlović, V. Popa, B. Miljković aj., všichni →), jenž byl založen na filozofii existencialismu. Významná byla přítomnost → D. Maksimovićové, básnířky něžné senzibility a jemného, melodického verše, naplněného bolestným humanismem. V polovině 50. let vstoupili do literatury další tvůrci. Někteří z nich tvořili tzv. mezigeneraci (S. Raičković, J. Hristić, Ivan V. Lalić, M. Danojlić, Lj. Simović, všichni →). Obohatili srbskou literaturu o rytmické, melodické a metricky dokonalé verše, o svérázný pohled na minulost a o nové typy metaforičnosti básnického jazyka.

Počátkem 60. let nastoupila další generace, která mj. přinesla tzv. estrádní poezii. Zdůrazňovala vnější efekt temperamentních výkřiků, vtipných kalambúrů, provokujících asociací i drsných paradoxů. Do poezie pronikla městská hovorová mluva i lidově slovesné metaforý. V polovině 60. let se objevila poezie tzv. intelektuální vzpoury. Stylizovala hovorový idiom, rozkládala tradiční poetiku, depoetizovala a demystifikovala básnický čin. Zachytila psychologii mladých a jejich skepsi, která vyvrcholila bouřemi studentů v Bělehradě roku 1968.

Obraz srbské básnické tvorby, jenž vznikl v průběhu šedesátých let, se neustále doplňoval, dotvářel, zdokonaloval a korigoval. V dalších desetiletích literatura obnovovala svůj životní postoj a definovala svou filozofii. Vystupovala mj. proti ustáleným a uzavřeným hodnotám a tvarům, hledala praktičtější způsoby, které by mohly řešit existující a prohlubující se protiklady mezi literaturou a společenskou praxí, naznačovala další směr duchovního vývoje a formulovala etické, myšlenkové, politické i psychologické postuláty.

Současnou srbskou básnickou tvorbu reprezentují básníci všech tvůrčích generací: neosymbolisté, veristé, novolyrici, postmodernisté. Hlavní znaky neolyrické tvorby spatřuje literární kritika především v lineárnosti a integraci výrazu, ve stabilitě lyrického subjektu, v mnohovýznamnosti a metaforičnosti, v hierarchii hodnot, v melodičnosti a sklonu k vázanému verši aj., zatímco postmoderní tvorba se projevuje mj. v seberealizaci nepevného lyrického subjektu, v mozaice básnického diskursu, v metatextu a autoreferenci, intelektualismu a metonymičnosti, v nivelizaci hodnot, v eklekticismu, citátovosti aj. Tři hlavní vzájemně se lišící linie současné srbské poezie reprezentují mj. Milutin Petrović (* 1941), Novica Tadić (* 1949) a → R. Petrov Nogo.

V próze se významnou literární událostí staly romány → I. Andriće *Most na Drině*, *Travnická kronika* a *Slečna*, které vyšly v roce 1945 a získaly si světovou proslulost. Po prvních povídkách, novelách a románech reagujících bezprostředně, ovšem schematicky, na válečné události se od počátku 50. let intenzivně rozvíjel román. M. Lalić, O. Davičo, A. Isaković, Černohorec M. Bulatović, D. Ćosić, V. Dlonica, M. Selimović aj. (všichni →) ve svých románech ztvárnili náměty z národněosvobozené války i z poválečného vývoje. Úspěšně se pokusili zobrazit tragiku krutých let okupace a zdůraznit etické otázky války a revoluce. Satirické romány napsal → E. Koš. V této době vyšel 2. díl rozsáhlé románové fresky *Stěhování* → M. Crnjanského. Abstraktivistický směr v románu představovaly prózy → R. Konstantinoviće.

V šedesátých letech i v dalších desetiletích se próza rozvíjela dynamičtěji a rozvrstveněji než kdykoli dříve. Vedle Konstantinovičových románů jako monotónních traktátů na nejobecnější náměty je tu minuciózní popis P. Ugrinova, experimentování B. Ćo-

siće, M. Kovače aj., novozákonní a mytologické prvky v rozsáhlých románech B. Pekiće (všichni →). Virtuozity dosahuje technika vyprávění v prózách → D. Kiše. Nejednou se v nich prostupuje dokument a fikce. Znamý literární historik → M. Pavić si získal čtenáře románem Chazarský slovník (1984), v němž se mj. prolínají křesťanství, judaismus a islám. Hru mezi možným a skutečným, mezi věděním a fantazií rozvíjel Pavić také v dalších románech.

Po M. Bulatovićovi tematicky, jazykově i tvarově obohatil rozvoj povídky D. Mihailović, který měl následovníky zejména v tvorbě V. Stevanoviće a M. Saviće (všichni →).

Stylová i námětová různorodost a pestrost je zvláště výrazná v posledních dvou desetiletích. Při ztvárnění námětů ze současnosti volí moderní postupy např. S. Selenić, S. Velmarová-Jankovićová, Ž. Pavlović aj. (všichni →).

Ze všech žánrů se v prvních poválečných desetiletích nejméně projevila dramatická tvorba. Tápala a hledala odpovídající výraz pro zachycení obrazu války i soudobého života. Teprve autorské dvojici Dj. Lebović a A. Obrenović (oba →) se podařilo v polovině 50. let zpracovat v dramatu Himmelkomando tragiku odlidštění v koncentračních táborech. Nejplodnější současný srbský autor drammat, rozhlasových her a komedií → M. Djurdjević obohatil poválečnou dramaturgii o četná psychologická a historická dramata i o hry a komedie ze současnosti. Počátkem 60. let rozhojnil dramatickou literaturu svými dramaty a alegorickými groteskami → V. Lukić; → J. Hristić vycházel z řeckých mýtů, aby odhalil otázky rozporuplnosti dnešního člověka a tragické aspekty existence. → B. Mihajlović-Mihiz se v této době obrátil k minulosti a na historických postavách opěvovaných v lidových písních demonstroval jejich přínos pro současnost. K nejplodnějším poválečným srbským dramatickým autorům patří → A. Popović. Svými více než čtyřmi desítkami drammat, frašek, grotesek a více než desítkou her pro děti a mládež výrazně žánrově, výrazově i stylově obohatil poválečnou srbskou dramatickou tvorbu. Nová generace dramatiků přináší nové impulsy, nové přístupy a netradiční pohled na současné dění.

Novou etapu v rozvoji srbské prozaické tvorby poznamenávají díla → D. Albahariho, Radoslava Petkoviće (* 1953) aj.

Je nesporné, že srbská a černohorská literatura druhé poloviny odcházejícího 20. století tvoří nedílnou součást evropského literárního procesu a výrazně přispívá k obohacení kultury a civilizace.

A

ABADŽIEV Ğorġi, 7. 10. 1910 Dojran (Makedonie) – 2. 8. 1963 Kumanovo (Makedonie), makedonský prozaik, publicista a historik. Roku 1918 jeho rodina emigrovala do Bulharska, kde prožil třicet let jako emigrant. Do Makedonie se vrátil roku 1948. V Sofii vystudoval práva a zapojil se do mak. národního a literárního hnutí. Redigoval časopis *Makedonsko znae* a byl členem Makedonského literárního kroužku. Svě první lit. pokusy psal bulharsky – sbírky črt a reportáží *Posledna srešta* (1936, Poslední setkání) a *Trud i chora* (1936, Práce a lidé). Po návratu do vlasti se angažoval při založení Ústavu národních dějin, v němž poté pracoval. Napsal několik studií a statí na hist. témata, psal též povídky a novely. V makedonštině vydal sbírky povídek *Izgrev* (1950, Východ slunce), *Posledna sredba* (1953, Poslední setkání) a *Epopeja na nožot* (1951, Epopej nože), v nepřilíš zdařilém románu *Aramisko gnezdo* (1954, Zbojnické hnízdo) se nevyhnul černobílému vidění. Po delší odlmce vydal svůj nejvýznamnější psychol. román *Pustina* (1961, Poušť), v němž zpracoval téma svědomí dvou soluňských atentátníků, kteří v roce 1903 vyhodili do povětrí Otomanskou banku. Román je děsivou úvahou o smyslu života a oběti za vlast. id

ADAMIČ (Adamic) Louis, 23. 3. 1898 Blato pri Grosupljem (Slovinsko) – 4. 9. 1951 Milford (USA), dvojdomý slovinský a americký spisovatel, publicista a překladatel. Za účast v protirakouském hnutí byl vyloučen ze studia na gymnázium v Lublani. 1913 emigroval do USA, kde si vydělával na živobytí jako dělník a spolupracovník slovinského deníku *Glas naroda*. Za první světové války bojoval v amerických jednotkách na západní frontě, po válce se vrátil k novinářské činnosti a jako socialisticky orientovaný spisovatel z povolání psal knihy určené jak americkému, tak slovinskému čtenářstvu. Za druhé světové války vyjadřoval solidaritu s národněosvobozeneckým bojem jugoslávských národů proti fašismu. Jugoslávii navštívil poprvé v roce 1932, ještě za královského režimu, podruhé v roce 1949, kdy byl za svou aktivitu ve prospěch nové socialistické Jugoslávie jmenován členem JAZU (Jugoslávské akademie věd a umění). Zemřel za dosud neobjasněných okolností, patrně zlikvidován politickými protivníky. Od 1924 psal většinou anglicky a zároveň překládal do anglického jazyka významná díla slovinských, srbských a chorvatských autorů, např. drama *Pacholci* → I. Cankara.

Jako publicista se prosadil knihou *Dynamite* (1931, *Dynamit*), ze-
vrubným vyličením dějin sociálních bojů v USA. Z prvního pobytu
v Jugoslávii výtěžil látku ke knize *The Native's Return* (1934, *Návrat*
do rodného kraje, slovensky *Vrnitev v rodni kraj*), z druhého pobytu
pak vzešla kniha *The Eagle and the Roots* (posmrtně 1952, *Orel a*
kořeny, slovensky *Orel in korenine*). • D. d.: memoáry *Smeh v džungli*
(1933, *Smích v džungli*), *Boj* (1969 – svědectví o diktatuře krále Ale-
xandra), *Izbrana pisma* (1981, *Výbor z korespondence*). vk

AGOLLI Dritëro, * 1931 Menkula (Albánie), albánský básník, pro-
zaik a dramatik. Po studiích filologie působil jako učitel a byl redak-
torem ústředního deníku *Zëri i Popullit*. Psal vlastenecké a rev. bás-
ně, které pak pojal do sbírky básní *Nënë Shqipëri* (1975, *Matka*
Albánie). Napětí jeho poemy *Baballarët* (1969, *Otcové*) spočívá v pro-
tikladném pohledu dvou generací – otců a dětí – na společenské
změny, které pomáhali společně realizovat. Komunistka je hlavní
postavou románu *Komisari Memo* (1970, *Komisař Memo*). Napsal
též nonkonformní satirický román *Shkëlqimi dhe rënia e shokut Zylo*
(1973, *Vzestup a pád soudruha Zyla*) a román *Njeriu me top* (1975,
Člověk s dělem). • D. d.: romány *Te pagjimet* (1980, *Lidé, kteří nemo-*
hou spát), *Trendafil ne gote* (1990, *Růže v číši*), *Kaloresi lakuriq* (1998,
Nahý rytíř), drama *Mosha e bardhë* (1985, *Bílé stáří*) aj. id

ALBAHARI David, * 15. 3. 1948 Peć (Srbsko), srbský prozaik a pře-
kladatel. Absolvoval pedagogický institut v Bělehradě (angličtina a
literatura), v současnosti žije v Kanadě. Patří k zakladatelům prv-
ního srbského časopisu pro světovou literaturu *Pismo*. Pro jeho tvor-
bu jsou charakteristické krátké prozaické útvary a postmodernis-
tické experimentování s formou, typická je fragmentarizace děje a
mystifikace. V povídkách se proplétá reálné a fantaskní, mytické
i lyrické, příznačná je obsese smrti a umíráním, rozkrývání rodin-
ných vztahů, pocity městské osamělosti a v neposlední řadě i z auto-
rova původu vyplývající židovské motivy a odkazy. Román *Sudija*
Dimitrijević (1978, *Soudce Dimitrijević*) ze současného bělehrad-
ského prostředí překvapil především formou – život hlavního hrdi-
ny je vyprávěn v útržkovitých fragmentech, z nichž teprve čtenář
skládá výslednou mozaiku. Částečně autobiogr. román *Cink* (1988,
Zinek), jehož syžet (kombinace tradiční židovské pouti do Jeruzalé-
ma a cesty na zkušenou do Ameriky) vychází z povídky *Jerusalim*
(Jeruzalém) vydané téhož roku v povídkové sbírce *Jednostavnost*
(1988, *Jednoduchost*), je považován za jedno z nejlepších děl svého
druhu v novější srbské literatuře. Inspiraci ve vlastním životě našel
A. i pro román *Kratka knjiga* (1993, *Stručná kniha*), jakýsi spiso-
vatelův deník jednoho léta, i pro krátký román *Snežni čovek* (1995,
Sněžný muž), situovaný na sever Nového světa, v němž se autor
opět obrací k vlastní lidské existenciální osamělosti. Především for-

mou svých lit. děl ovlivnil A. tvorbu generace srbských prozaiků 80. a počátku 90. let (např. → S. Basary). Sestavil také dvoudílnou antologii *Savremena svetska priča* (1982, *Současná světová povídka*), ant. *Najkrače priče na svetu* (1994, *Nejkratší povídky na světě*) a *Antologiju jevrejskih pripovedača* (1999, *Antologie židovských povídkářů*). • D. d.: sbírky povídek *Porodično vreme* (1973, *Čas rodiny*), *Obične priče* (1978, *Obyčejné povídky*), *Opis smrti* (1982, *Popis smrti*, č. ukázky ve *Světové literatuře* 2/1987), *Fras u šupi* (1984, *Šok v kůlně*, č. tamtéž), *Jednostavnost* (1988, *Jednoduchost*), *Pelerina* (1993), *Prepisivanje sveta* (1997, *Opisování světa*), *Mamac* (1997, *Návnada*), *Mrak* (1997, *Tma*), *Gec i Majer* (1998), *Neobične priče* (1999, *Nevšední povídky*). vš

ALBREHT Fran, 17. 11. 1889 Kamnik (Slovinsko) – 11. 2. 1963 Lublaň (Slovinsko), slovinský básník, prozaik a esejista. Po maturitě na gymnáziu v Kranji studoval práva ve Vídni a filozofii v Lublani. Redigoval lit. revui *Sloboda* (1919–20), později *Ljubljanski Zvon* (1922–32). Po názorové roztržce odešel z redakce a stal se jedním ze zakladatelů levicově orientované revue *Sodobnost*. Za okupace vězněn v Dachau, po osvobození zastával významné funkce v politickém a kulturním životě. První sbírka básní *Mysteria dolorosa* (1917) vychází myšlenkově i výrazově z ovzduší předválečné moderny, ve druhé sbírce *Pesmi življenja* (1920, *Básně života*) se stává předchůdcem proletářské lyriky. Později se jako básník odmlčel. Po vydání novely ze života spisovatele → F. Levstika *Zadnja pravda* (1934, *Poslední pře*) se věnoval převážně divadelní kritice a kulturní publicistice. Výbor nejvýznamnějších studií a článků vyšel v knize *Odsevi časa* (1961, *Ozvěny doby*). A. vynikl i jako překladatel z několika jazyků, mj. přebásnil Bezručovy Slezské písně (1919). Č. ukázky v antologii *Hvězdy nad Triglavem* (1940, 1946). vk

ALEČKOVIĆ(OVÁ) Mira, * 2. 2. 1924 Novi Sad (Srbsko), srbská básnířka, autorka poezie pro děti a mládež. Začala psát poezii určenou k veřejnému přednesu, později sentimentální verše. Těžiště jejího díla spočívá v tvorbě pro děti a mládež. Debutovala sbírkou básní *Zvezdane balade* (1946, *Hvězdné balady*), po níž vydala patectickou poemu *Podzemni heroji* (1947, *Ilegální hrdinové*) a básnickou sbírku *Dani razigrani* (1947, *Roztančené dny*). Do prvního období její tvorby, které je plné budovatelského nadšení a radosti z nového uspořádání společnosti, patří ještě sbírky básní *Tri proleća* (1949, *Tři jara*), *Tragovi bez stopa* (1952, *Šlépěje beze stop*), *Poljana* (1956, *Pláně*) aj. Za svoje verše sklídila počátkem 50. let ostrou kritiku, která ale byla svou povahou, tónem a metodou stejně dogmatická jako její básnická tvorba. Podobně jako v poezii jejích generačních druhů (→ B. Petrović, → D. Grbić aj.) převládal i v jejích dalších sbírkách lyrický patos. Oproti rané tvorbě vykazuje po-

ezie pozdějších období zřejmý kvalitativní posun k lepšímu – Noč ova, poslednja (1960, Tato poslední noc), Zatečena u ljubavi (1981, Přistižena v lásce), Nebo detinjstva (1983, Obloha dětství), Pletisanke (1986, Pletařky snů), Opomena (1986, Výstraha), Skinite mi dugu (1990, Sundejte mi duhu), Srebrna kosa (1990, Stříbřité vlasy), Leteći krevet (1991, Létaající postel) a Probodeno nebo (1994, Propíchnutá obloha). • D. d.: román Zašto grdiš reku (1955, Proč spíláš řece), romány pro děti Zbogom, velika tajno (1958, Sbohem velké tajemství) a Jutro (1963, Ráno), výbor veršů pro děti Zvezdane balade i izabrane pesme (1975, Hvězdné balady a vybrané básně). Č. ukázky v antologiích *Bílé vrány aneb Pojdte si vymýšlet, pojdte si hrát* (1975) a *Nekonečný modravý kruh* (1996). *id*

ALEKSIEV Aleksandar, * 20. 8. 1929 Kočani (Makedonie), makedonský básník, prozaik, literární historik a kritik, vysokoškolský pedagog. Po absolvování filozofické fakulty skopské univerzity pracoval jako redaktor literárních časopisů, přednášel na fakultě dramatického umění ve Skopji. Po básnické prvotině *Pesni* (1955, Básně) se orientoval na vědeckou dráhu – hlavní oblastí jeho odborného zájmu byly dějiny mak. divadla a dramatu. Po důkladném studiu pramenů předložil rozsáhlou, pozitivismem ovlivněnou práci *Osnovopoložnici na makedonskata dramska literatura* (1972, Zakladatelé mak. dramatické literatury), z níž později vycházel při zpracování monografie o makedonském dramatu a organizátoru divadelního života od počátku 20. století → V. Černodrinském (1974). Za nejprínosnější a nejzávažnější lze považovat jeho knihu *Makedonskata drama megu dvete svetski vojni* (1976, Makedonská dramatika mezi dvěma světovými válkami). Podrobně a přehledně pojednal o jednom z nejvýznamnějších, nejvšestrannějších a neplodnějších poválečných autorů dramát, komedií, frašek i próz v knize *Dramskoto tvoreštvo na Tome Arsovski* (1974, Dramatická tvorba T. Arsového). Román *Devette kruga na peklot* (2000, Devět kruhů pekla) je dokumentární autobiogr. příběh autorova „pobytu“ v koncentračním táboře na Golém otoku. • D. d.: *Ilinden vo makedonskata dramska literatura* (1983, Ilinden v makedonské dramatické literatuře), *Niz literaturnoto minato i segašnosta* (1985, Literární minulostí a přítomností) aj. *id*

ALEKSIEV Georgi, * 10. 9. 1927 Jakimovo (Bulharsko), bulharský prozaik. 1952–56 důstojník bulharské armády, 1960 ukončil dálková studia práv na univ. v Sofii, pracoval v orgánech BKS v Plovdivu (1960–72), v redakci almanachu *Trakija* (1972–87). Do lit. vstoupil 1970 povídkami publikovanými v denním tisku. Ve svých prózách popisuje bulh. venkov od osvobození 1878 do současnosti a společenské deformace socialistického období – nesoulad mezi teorií komunistické ideologie a společenskou praxí, potlačování indivi-

duality, korupci, kariérismus apod. • D. d.: sbírky povídek *Zasuka se vichruška* (1971, *Zvedla se vichřice*), *Razpjatje* (1978, *Ukřižování*), *Razsečeno nebe* (1984, *Rozřáté nebe*), *Skazanie za Mlečnija păt* (1987, *Vyprávění o Mléčné dráze*), románová trilogie *Krăstopăt na oblaci* (1973, *Křižovatka oblaků*), *Duchovete na Cibrica* (1976, *Duchové Cibrice*), *Goreštnici* (1978, *Horké dny*), dále *Dobăr den, neudačniko* (1988, *Dobry den, smolaři*), *Gospod e bolen* (1991, *Pánbůh je nemocný*). pk

ALEKSIEVOVÁ (ALEKSIEVA) Elena, * 12. 4. 1975 Sofie (Bulharsko), bulharská básnířka. Do lit. vstoupila básnickou sbírkou *Brimka na sărceto* (1994, *Očko v srdci*). • D. d.: sbírka básní *Lice na angel ekzekutor* (1996, *Tvář anděla-popravčího*). ek

ALFIREVIĆ Frano, 11. 9. 1903 Zadar (Chorvatsko) – 2. 2. 1956 Záhřeb (Chorvatsko), chorvatský básník, prozaik, literární kritik a překladatel. Na záhřebské univ. studoval slavistiku a romanistiku. Působil jako středoškolský profesor v různých městech Chorvatska, Srbska a Bosny. Dvakrát pobýval ve Francii (1929–30, 1934). Již svou prvotinou *Pesme* (1934, *Básně*) prokázal, že je citlivý a vnímavý tvůrce, ale i neklidný duch snílek, kterému učarovalo moře a stalo se jeho trvalou inspirací. Ve Středozeří, pobřeží Boky Kotorské a v Bosně, „*zemi lesů a hor spatřoval smysl svého života*“. Do určité míry to potvrdila sbírka básní *More i daleki gradovi* (1941, *Moře a daleká města*) a *Putopisi i eseji* (1942, *Cestopisy a eseje*). Přispěl rovněž do knihy *Ranjeni galeb* (1942, *Raněný racek*), v níž jsou verše dalších čtyř básníků. • Výbor *Izabrane pjesme* (1952, *Výbor z básní*). id

ANDONOVSKI Venko, * 1964 Skopje (Makedonie), makedonský básník, prozaik, dramatik, literární kritik a esejista. Vystudoval srovnávací literaturu na filologické fakultě skopské univerzity. Postgraduálně studoval v Záhřebu, je profesorem nové chorvatské literatury na filologické fakultě ve Skopji. Debutoval sbírkou básní *Nežnoto srce na varvarot* (1986, *Něžné srdce barbara*), po níž následovaly dvě sbírky povídek – *Kvartot na liričarite* (1989, *Čtvrt lyriků*) a *Freski i groteski* (1993, *Fresky a grotesky*). Je autorem dvou dram. textů *Adska mašina* (1994, *Pekelný stroj*) a *Bunt vo domot za starci* (1994, *Vzpoura v domově důchodců*), jež se vyznačují jasným, dynamickým stylem a dobrou psychol. charakteristikou postav. Tématem prvního z nich je terorismus, druhý pojednává o věčném konfliktu mezi generacemi. id

ANDREEV Veselin, vl. jm. Andreev, Georgi Georgiev, 16. 2. 1918 Pirdop (Bulharsko) – 11. 2. 1991 Sofie (Bulharsko), bulharský básník, prozaik, autor povídek pro děti, publicista, cestopisec. Absol-

vent práv na sofijské univ. Přispíval do několika časopisů. Od 1943 se účastnil odboje proti fašismu jako partyzán. Po 1944 pracoval jako redaktor nebo šéfredaktor listu *Literaturen front*, byl mnoho let poslancem Národního shromáždění. Spáchal sebevraždu. Básně napsané v partyzánském oddíle vydal ve sbírce *Partizanski pesni* (1947, Partyzánské písně). Vyznačují se vírou ve vítězství, prostotou výrazu, nevšedním stylem, lit. kulturou a upřímností básnického citu. Pro své opravdové komunistické přesvědčení se dostával do střetu se svými druhy, kteří získali mocenské posty. Syntézou dějinných ohlednutí i úvah o současnosti, epiky a něžného lyrismu jsou partyzánské črty memoárové povahy *Umiracha bezsmärtni 1–2* (1973, Umírali nesmrtelní), z nichž je patrný vliv → Z. Stojanova. Vzpomínkovou podobu mají črty *V Lopjanskata gora* (1947, V Lopjanském lese), úvahy, eseje a vzpomínky na své přátele a kolegy → T. Vlajkova, → N. Vapcarova aj. pojal do knihy *Ne moga bez vas* (1974, Nemohu bez vás). • D. d.: sbírky povídek *Partizanski podaräk* (1959, Partyzánský dárek), *Partizanski razkazi* (1963, Partyzánské povídky), *Naj-malkijat mi brat* (1965, Můj nejmladší bratr), *Sonata za Petja Dubravova* (1985), nedokončená novela *Živkov – märtäv prižive* (1991, Živkov – již za života mrtev), sbírky povídek pro děti *Malkijat prijatel na partizanite* (1964, Malý přítel partyzánů), *Vichra* (1964), *Vinagi možeš da staneš mäh* (1971, Vždycky můžeš být mužem), soubor črt, publicistických statí a esejů *Predi vsičko čovek* (1963, Především člověk), cestopisy *Ima na sveta Moskva* (1951, Je na světě Moskva), *Mignovenija v Egipet* (1963, Okamžiky v Egyptě). Výbor črt a povídek *Dvamata i särnata* (1968, Ti dva a srnka), výběry *Izbrano 1–2* (1968, Výbor), *Izbrani proizvedenija 1–2* (1978, Výbor z díla), *Izbrani tvorbi* (1980, Výbor z díla). Č. ukázky v antologiích *Bulharská poezie 20. století* (1983) a *Orli spí vysoko v horách* (1986). id

ANDREEVSKI Cane, * 10. 7. 1930 Kratovo (Makedonie), makedonský básník a povídkář, autor veršů pro děti a mládež. Po vysokoškolských studiích na filologické fakultě ve Skopji pracoval jako redaktor v rozhlase. Název své básnické prvotiny *Dobrina* (1956, Dobrota) pojmenoval svůj vztah ke slovu i světu. Sbírka obsahuje důležitou skladbu *Dojdovme* (Přišli jsme), kterou autor ohlašoval vstup svůj a svých vrstevníků do života mak. národa. K základním rysům A. tvorby patří humanita, lidskost, něha a dobro, nezměrná víra v člověka a jeho síly, láska k životu a vlastenectví. Rozvíjí je také v dalších sbírkách básní *Svečenosti* (1964, Slavnosti), *Predeli* (1966, Krajiny) a *Vrski* (1982, Styky). Svěží, bravurně napsané verše s užitím nonsensu, slovních hříček i neotřelou metaforikou přinesla sbírka *Planeta so petel* (1976, Planeta s kohoutem), v knize *Šinato uvo* (1989, Vyšínuté ucho) zachytil vnitřní svět dítěte a jeho pohled na dospělé. Ve sbírce povídek *Darbi* (1990, Talenty) rozvíjí fantastické a smyšlené příběhy, které mají společnou vlastnost –

rické ladění. Cenné a ojedinělé jsou jeho Razgovori so Koneski (1992, Rozhovory s Koneským). A. tvorba pro děti jen zřídka vybočila z tradičního modelu literatury pro malé čtenáře. • D. d.: novely Našite prvi učitelji (1982, Naši první učitelé). České ukázky v *Kulturní tvorbě* (1964), *Ravnosti* (1966, 1968, 1969, 1978, 1979) a v ant. *Modré nebe nad Ochridem* (1995). id

ANDREEVSKI Petre M., * 19. 7. 1934 Sloeštica (Makedonie), makedonský prozaik, básník a dramatik, překladatel, literární kritik, autor děl pro děti a mládež, akademik. Pracoval jako redaktor v televizi, do literatury vstoupil spolu s R. Pavlovským, B. Gjuzelem (oba →) aj. Jeho básnická prvotina Jazli (1960, Uzly) i další sbírky básní I na nebo i na zemja (1962, I na nebi, i na zemi) nebyly přijaty kritikou ani čtenáři jednoznačně pozitivně, teprve sbírka milostných veršů Denicija (1968, Denicie) mu přinesla zasloužený úspěch. Po verších → A. Šopova je to druhá ucelená sbírka milostné poezie v poválečné makedonské literatuře. V metafoře o milostném citu A. vyzpíval historii univerzální, jedinečné a neopakovatelné lásky. Ve sbírce Dalni nakovalni (1971, Vzdálené kovadliny) rozvinul některé primární principy eufonie, sbírka Pofalbi i poplaki (1977, Pochvaly a stížnosti) ukazuje na autorovo sepětí s folklorní tradicí. V knize básní Večna kuča (1987, Věčný dům) najdeme smutné verše inspirované tažalenkou (lamentací), lidovou lyrickou písní s prvky epické výstavby textu. A. zachovává hlavní strukturní znaky tohoto útvaru: vzpomínku na zesnulého, smutek a bolest nad ztrátou, inscenovaný dialogický tvar, časté užívání oponovacích vět, chápání zesnulého jako živého, výzvu k mrtvému, aby se vrátil, proklínání démona smrti, ženského truchlícího mluvčího. Sbírkou ovládá princip gradace, která obvykle vrcholí efektní pointou, nejčastěji graficky zachycenou osamoceným veršem nebo dvojverším. Úspěšná byla jeho sbírka veršů pro děti Šaram-baram (1982, Bumtarata). Ve svých prvních povídkách prokázal smysl pro formální i obsahovou inovaci, zejména v knize Sedmiot den (1964, Sedmý den), v jejímž světě je vše naruby. Prvním mak. román s tematikou 1. svět. války Pirej (1980, Pýr) je zralým, invenčním dílem, jež rozvíjí osobní a rodinné drama, na jehož pozadí se promítají osudové otázky národního společenství. Román se řadí k nejlepším evr. dílům o této válečné katastrofě. Román Skakulci (1983, Kobylky) se odehrává v demirchisarské vesnici Ištica, která představuje mikrokosmos s širokým významovým dosahem. Třináct kapitol lze chápat jako samostatné povídky nebo novely, jejichž postavy přecházejí z jedné kapitoly do druhé. Kobylky, jež zničily úrodu v zemi roku 1948, slouží autorovi jako symbol osudu země vyobcované ze společenství „lidových demokracií“, obklopené nepřáteli a vystavené hospodářské blokádě. Dějovou linii d. tvoří baladický milostný příběh, vyprávěný s humorem a sarkasmem, jejichž zdrojem je lidová slovesnost. Román má blízko k poetice

magického realismu. Velký úspěch měl A. převod hry chorvatského dramatika → I. Brešana Hamlet ze vsi Dolní Mrduša do demirchisarského nářečí. • D. d.: dramata Bogunemili (1971, Bohu nemilí) a Vreme za peenje (1975, Čas ke zpěvu), makedonsko-srbochorvatský výbor Pesni – Pesme (1977, Básně), Drami (1983, Dramata), výbory Nikoja doba (1988, Žádná doba), Denicija (1991), Toa tamu (1994, Tamhleto). České ukázky v *Ravnosti* (1984), v ant. *Modré nebe nad Ochridem* (1995) a *Tajemství květu* (1996). id

ANDRIĆ Ivo, 9. 10. 1892 Dolac (BaH) – 13. 3. 1975 Bělehrad (Srbsko), srbský básník, prozaik a esejista, nositel Nobelovy ceny za literaturu (1961). Dětství a rané mládí prožil v Bosně – ve Višegradu a v Sarajevě. V době studia na gymnáziu (1902–12) se sblížil se členy nacionalistického hnutí Mladá Bosna. Filozofii, slavistiku a historii studoval nejprve v Záhřebu, poté ve Vídni, Krakově a ve Štýrském Hradci, kde získal doktorát na základě práce o duchovním životě v Bosně v době turecké nadvlády. Pro své názory byl vězněn a internován. Od 1919 působil v meziválečných letech v diplomatických službách v Itálii, Rumunsku, Rakousku, Francii, Španělsku, Belgii a Švýcarsku. Od 1939 byl velvyslancem v Berlíně. V době 2. světové války žil v ústraní v Srbsku. Po roce 1945 zastával významné politické a kulturní funkce, zejména po udělení Nobelovy ceny. Do literatury vstoupil verši a články v časopisech a ve sborníku Hrvatska mlada lirika (1914, Chorvatská mladá lyrika), v němž bylo zastoupeno 12 autorů. Knižně debutoval sbírkou básní *Ex ponto* (1918, *Ex ponto*, č. 1919), obsahující lyrické meditace vězně v rakouských věznicích. Po ní následovala sbírka reflexivních lyrizovaných próz *Nemiri* (1920, *Neklid*). Kritika záhy upozornila na melancholii jeho textů. Proslul však především jako prozaik. Rodná Bosna, její porobení Turky, okupace Rakouskem-Uherskem a obě světové války se mu staly nevyčerpatelným zdrojem tvůrčí inspirace. Po novele *Put Alije Djerzeleza* (1920, *Cesta Aliji Djerzeleza*, č. 1962) vydal tři sbírky povídek *Pripovetke* (1924, 1931, 1936, *Povídky*), z nichž některé vyšly také česky nebo slovensky ve výběrech *Mara milostnice a jiné příběhy* (č. 1936), *Anikine časy* (sl. 1963), *Žena, která není* (č. 1967). Světovou proslulost si získal romány *Travnická kronika* (1941–42, *Travnická kronika*, č. 1958, 1964, 1987) a *Na Drini čuprija* (1942–43, *Most přes Drinu*, č. 1948, *Most na Drině*, č. 1987), které vznikaly v letech německé fašistické okupace. V *Travnické kronice* zachycuje tzv. konzulské časy v době napoleonských válek v zapadlém bosenském městečku, v němž sídlili turečtí vezíři. V *Mosťu na Drině* A. sleduje vznik a osudy Višegradu, městečka na hranicích Bosny a Srbska, v průběhu několika staletí. V románu *Gospodjica* (1943–44, *Slečna*, č. pod názvem *Slečna dělá peníze*, 1947) zachytil pohnuté osudy stárnoucí bělehradské mamonářky Rajky Radakovićové, zatímco ve vrstevnaté novele *Prokleta avlija* (1954, *Prokletý*

dvůr, č. 1960) se prostřednictvím obrazu nešťastného člověka ve vězení dotýká palčivých otázek doby. Svá románová díla A. strukturoval jako cykly menších částí, ústící do završujícího celku. • D. d.: sbírky povídek *Most na Žepi* (1928, *Most na Žepě*, č. v širě pojatém výboru *Žena, která není*, 1967), *Rzavski bregovi* (1940, *Rzavské břehy*), *Pripovetke* (1947, *Povídky*), *Nove pripovetke* (1948, *Nové povídky*), povídky *Kroz borbu i stradanje* (1948, *Bojem a utrpením*), *Sjeme z Kalifornie* (1948, *Semen z Kalifornie*), *Priča o vezirovom slonu* (1948, *Příběh o vezírově slonu*, č. v širě pojatém výboru *Vezířův slon*, 1987), *Priča o kmetu Simanu* (1949, *Příběh o sedláku Simanovi*), *Veletovci* (1949), *Novele* (1951, *Novely*), *Novi raskazi* (1951, *Nové povídky*), *Pod Grabićem* (1952), *Panorama* (1958), kniha pro děti *Aska i vuk* (1960, *Aska a vlk*, č. 1966), *Lica* (1960, *Tváře*), *Proleće Gregora Feduna* (1960, *Jaro Gregora Feduna*), *Žena na kame-nu* (1962, *Žena na kameni*), *Mustafa Madžar i druge priče* (1965, *Mustafa Madžar a jiné příběhy*), román *Omerpaša Latas* (1976, *Omerpaša Latas*, č. 1981), eseje a úvahy *O Vuku kao piscu* (1950, *O Vukovi jako spisovateli*), *O Gavri Vučkoviću i povodom njega* (1952, *O Gavru Vučkovićovi*), *Zapisi o Goji* (1961, *Záznamy o Goyovi*), *Rod-janje fašizma* (1995, *Zrození fašismu*), *Njegoš kao tragični junak kosovske misli* (1996, *Njegoš jako tragický hrdina kosovské myš-lenky*), *Znakovi pored puta* (1976, *Znaky podél cesty*, č. 2000), sbírka lyriky *Šta sanjam i šta mi se dogadja* (1976, *O čem sním a co se mi stává*), výbor *Izabrane pripovetke* (1945, *Výbor z povídek*), spisy *Sabrana dela 1–17* (1976–81, *Sebrané spisy*), výbor novel *Kuća na osami* (1976, *Dům na samotě*), výbor *Put Alije Djerzeleza i druge pripovetke* (1999, *Cesta Aliji Djerzeleze a jiné povídky*) aj. *id*

ANGELOV Cvetan, pseudonymy Kaktus, Kamen Ralev aj., 28. 1. 1922 Vraca (Bulharsko) – 29. 1. 1982 Sofie (Bulharsko), bulharský básník, prozaik, autor děl pro děti a mládež. Absolvent slavistiky sofijské univ. Pracoval jako učitel, redaktor a šéfredaktor dětského časopisu *Družinka*. Debutoval aktovkou pro děti *Proleten praznik* (1946, *Jarní svátek*). Po ní následovaly četné sbírky básní pro děti a mládež plné nadšení i laciných veršovanék, jako *Pionersko zname* (1951, *Pionýrský prapor*), *Pionersko ljato* (1954, *Pionýrské léto*), *Naši poznajnici* (1959, *Naši známí*), *Pionerska petiletka* (1960, *Pionýrská pětiletka*), *Svetlana* (1965), *7 zvezdički* (1967, *Sedm hvězdiček*), *Letni pätečki* (1968, *Letní stezky*), *Sinjo i zlatno* (1969, *Modré a zlaté*), *Kašturka za veselie s tri kominčeta i četiri prozorčeta* (1980, *Domeček se třemi komínky a čtyřmi okénky*) aj. Napsal mnoho dal-ších sbírek básní, úsloví, slovních hříček, poem, div. scének a poví-dek pro děti. K nejzdařilejším patří jeho satirické a humorické ver-še, v nichž se nejvýrazněji odráží zvláštnosti stylu a vztah ke světu dětí. Patří k velmi plodným autorům lit. pro děti a mládež, v román-ech *Selo v ravnina* (1956, *Vesnice v rovině*), *Válšebnikät ot vtori-*

ja etaž (1979, Kouzelník z prvního poschodí) a Ništo ne izmisljam (1982, Nic si nevymýšlím), v novele Čestna duma (1950, Čestné slovo) i ve sbírce povídek Vaza s margaritki (1973, Váza s kopretinami) zobrazuje život dětí v celé šíři a pestrosti. • D. d.: sbírky básní Stichtotvorenija (1953, Básně), Otčet na sardceto (1962, Zpráva o činnosti srdce), Rodina (1971, Vlast), Vălčovi patila (1976, Vălčovy útrapy), Gnezdo na zemjata (1982, Hnízdo na zemi) aj., soubor esejů, statí a portrétů V minuti na razmisal (1964, Ve chvílích přemýšlení), Výbory Izbrani stichove za deca (1949, Výbor veršů pro děti), Izbrani stichtotvorenija (1973, Výbor básní), Izbrani proizvedenija 1–2 (1982, Výbor z díla). id

ANTIĆ Miroslav, 14. 3. 1932 Mokrin (Srbsko) – 1986 Novi Sad (Srbsko), srbský básník a prozaik vojvodinské roviny, autor veršů a próz pro děti a mládež, bohém, tulák. Debutoval sbírkou exaltovaných bohémských veršů Ispričano za proleća (1950, Vyprávěno místo jar). Vydal více než dvě desítky básnických sbírek, mj. Nasmejani svet (1955, 1985, Usměvavý svět), Psovke nežnosti (1955, 1960, Nadávky něhy), Koncert za 1001 bubanj (1962, Koncert pro 1001 buben), Poslednja bajka (1964, Poslední pohádka), Šašava knjiga (1972, Bláznivá kniha), Olovka ne piše srcem (1973, Propisovací tužka nepíše srdcem), Vojvodina (1978), Mit o ptici (1979, Mýtus o ptáku), Tako zamišljam nebo (1984, Tak si představuji oblohu) aj. Od počátečního entuziasmu v nich postupně přechází k výraznému lyrismu a nakonec se přibližuje neoromantické poetice. Spolu např. s → M. Alečkovićovou, → A. Vučem aj. přispěl k rozvoji literatury pro děti a mládež. Z A. díla vyšel výbor Garavi sokak. Veselo cigansko vašarište sa nekoliko suza i kapi kiše (1978, Tmavá ulice. Veselé cikánské tržiště s několika kapkami slz a deště). České ukázky v ant. *Bílé vrány aneb Pojdte si vymýšlet, pojdte si hrát* (1975) a *Nekonečný modravý kruh* (1996). id

APOKRYFY jsou středověká literární díla, která se pojí ke Starému a Novému zákonu. Některé a. později církev zařadila do kanonických spisů. Jsou význačnou součástí legendární literatury, kterou křesťanská církev bohatě využívala. A. ovlivnily řadu děl a autorů v evropských literaturách. Obsahově jsou to legendárně-náboženská díla, námětově spjatá s biblickými legendami a knihami. Apokryfní lit. se skládá především ze starohebrejských ústních a písemných legend, z raně křesťanských ústních písemných legend, mnohdy ji ovlivnila různá dualistická učení východních národů, např. manicheismu, paulikiánství aj. Přechod od pohanství ke křesťanské víře vytvářel zvlášť příznivé podmínky pro vznik a rozvoj apokryfní lit. A. se šířily jako nejprístupnější a nejoblíbenější druh středověké četby a sehrály důležitou úlohu ve formování názorů na svět a život u lidových vrstev. Ve staroslověnském písemnictví zaujímají

významné místo, nacházíme je v → cyrilských i → hlaholských rukopisech. Byly to zakázané, tajné knihy, které byly přístupny pouze úzkému okruhu lidí. Zákaz a. je spjat s bojem církve proti heretickým tendencím v křesťanství. První seznam zakázaných knih byl sestaven v Byzanci v 5. století. Do Bulharska a Makedonie se a. dostávají z Byzance v první polovině 10. století. Většina z nich je známá z pozdějších opisů (od 12. století a později). Za vlády bulh. cara Simeona byl z řečtiny přeložen první index zakázaných a., který se stal základem pozdějších bulharských, srbských, makedonských a ruských redakcí. Byl zařazen do tzv. Simeonova sborníku, jehož přepis máme z roku 1073. V 11.–12. století vznikla první slovanská redakce indexu, známá z opisu v Nomokánonu ze 14.–15. století (známá též jako Pogodinův index). Z konce 14. a počátku 15. století se na Rusi šířila nová redakce indexu, kterou známe z mnoha opisů (více než 150). Novinkou bylo zařazení lidových pověrečných tzv. věšteckých knih, známých již z východních civilizací, z římského a helénistického období. Z Bulharska a Makedonie se dostaly k Srbům, Rusům a Rumunům. Věštby jsou spjaty nejčastěji s přírodními jevy (hrom, blesk, lunární fáze, zemětřesení), s fyziologickými jevy (znění v uchu, chvění oka, obočí), s nejrůznějšími daty v kalendáři nebo se znaky zvěrokruhu, se sny apod. Podle toho mají také své názvy: Lunik, Kolednik, Sonovnik, Planetnik, Mesecoslov. Jsou v nich shromážděny bohaté lidské zkušenosti. Čtenáři se chtěli dovědět např. o začátku a konci světa, o uspořádání vesmíru, o počátcích lidstva, o životě „na onom světě“ aj. Anonymní tvůrci a. se snažili vyprávět živě, dramaticky, vybírali si zábavné náměty. Indexy svědčí o značném zájmu o „kacířské“ nebo „lživé“ knihy. V slovanských redakcích máme doklady o 122 zakázaných knihách, které se šířily v opisech spolu s díly významných církevních autorů. Tematicky se dělí na starozákonní, novozákonní, apokryfní životy svatých, eschatologická díla, věštecké knihy aj. Rozšíření a. na území Makedonie a Bulharska je spjato především s → bogomily a jejich literaturou, některé a. mají jasné bogomilské tendence. Většina ruských a srbských a. je makedonského a bulharského původu – to znamená, že se prostřednictvím Bulharska a Makedonie dostaly z Byzance do Srbska nebo do Ruska, kde se nazývaly „*bulharské pohádky nebo bajky*“. Ve staroslověnštině se zachovala pouze malá část a., z nichž nejznámější jsou Legenda o Adamovi a Evě, Legenda o Abrahámovi, Kniha Enochova, Zjevení Baruchovo, Dětství Ježíšovo, Pověst o dřevě Kříže, Zjevení Izajášovo, Skutky apoštolské, Chození Bohorodičky po mukách, Zjevení apoštola Pavla, Legenda o smrti Bohorodičky aj.

id

APRILOV Vasil, 21. 7. 1789 Gabrovo (Bulharsko) – 2. 10. 1847 Galați (Rumunsko), bulharský literární a kulturní pracovník. Studia medicíny ve Vídni zanechal po dvou letech ze zdravotních důvo-

dů, usadil se v Oděse, kde se přátelil s Řeky, ačkoli tam byla též silná obec bulharská. Z helenofilství se vymanil 1831, kdy se mu dostala do rukou kniha ukrajinského vědce J. Venelina *Drevnije i nynešnije bolgare v političeskom, narodopisnom, istoričeskom i religioznom otnošení k rosianam* (1829), která v něm vbudila vlastenecké citění. S finanční pomocí bulh. obchodníka v Oděse Nikoly Palauzova se rozhodl vybudovat v rodném Gabrově školu podobnou ruským gymnáziím. První bulh. světská škola byla otevřena 1835. A. patřil k nejvzdělanějším Bulharům 1. pol. 19. století. Byl ideologem osvětového hnutí v Bulharsku, hájil lidové tvary v jazyce – *Misli za segašnoto bālgarsko učenie* (1847, *Myšlenky o současném bulharském vzdělávání*), vystupoval proti tvrzení, že jazyk Cyrila a Metoděje je srbský – *stať Bālgarskite knižici ili na koe slovensko pleme sobstveno prinadleži Kirilovskata azbuka* (1841, *Bulharská literatura aneb Kterému slovanskému kmeni vlastně patří cyrilice*). Jeho nejvýznamnějším d. jsou *Dennica novobolgarskogo obrazovanija* (1841, *Jitřenka novobulharského vzdělání*) a *Dopolnenie k knige Dennica* (1842, *Doplňek ke knize Jitřenka*) o počátcích novobulh. vzdělávání. V první části, která je hist., píše o kulturní historii Bulharů až do pádu pod tureckou nadvládu. Idealizoval minulost, vystupoval proti grecizaci, zdůraňoval význam vzdělání a literatury pro národní obrození. • D. d.: *rusky Bolgarskija gamoty* (1845, *Bulh. listiny*), *Sābrani sāčinenija* (1940, *Sebrané dílo*), *Sāčinenija* (1968, *Dílo*). id

ARALICA Ivan, * 10. 9. 1930 Promina (Chorvatsko), chorvatský prozaik, redaktor. Studia slavistiky na filozofické fakultě v Záhřebu ukončil v roce 1961. Působil jako středoškolský profesor, ředitel a redaktor časopisu *Zadarska revija* (1965–71). Do literatury vstoupil novelou *Smokva* (1956, *Fíkovník*). Velmi produktivní autor andrićovského typu (→ I. Andrić). Náměty ze současnosti čerpá ze svého rodného kraje, pokračuje v tradici → D. Šimunoviće. Svou tvůrčí zralost prokázal již v románech *Svemu ima vreme* (1967, *Všechno má svůj čas*), *Filip* (1970), *Konjanik* (1971, *Jezdec na koni*), *Ima netko siv i zelen* (1977, *Je tu někdo šedý a zelený*), ale terpve jeho románová trilogie *Psi u trgovištu* (1979, *Psi na tržišti*) upoutala pozornost lit. kritiky i čtenářů. Svou tzv. „morlackou“ hist. trilogií *Put bez sna* (1982, *Bezesná cesta*), *Duše robova* (1984, *Duše otroků*, *Duša otrokov*, sl. 1988) a *Graditelj svratišta* (1986, *Stavitel útulku*) i románem *Asmodejev šal* (1988, *Asmodeova šála*) dokázal, že hist. román neztratil ani dnes své opodstatnění, píše-li se novými výrazovými prostředky a netradičním stylem. A. dovede dobře postihnout islámsko-turecké prvky, které působily na osudy jednotlivých lidí i celého národa, vypráví o lásce i nenávisti, přátelství, o moci a násilí, o porobě. Léta ostrých poválečných protikladů v rodném kraji zachytil v románu *Okvir za mržnju* (1987, *Rámec nenávisti*), své-

dectví o obětech konce 2. světové války v táboře v Bleiburgu podal v románu Četvorored (1997, Čtyřřadý). • D. d.: romány Nevjernik (1967, Nevěrný), Oluje u tihom ozračju (1967, Bouřky v tichém ovzduší), Propast Magnuma (1988, Zánik Magnuma), Tajna sarmatskog orla (1989, Tajemství sarmatského orla), sbírka novel Opsjene paklenih crteža (1977, Preludy pekelných kreseb). Soubor politických komentářů a úvah Zadah ocvalog imperija (1990, Zápach odkvetlé říše, č. jako *Odkvetlé impérium*, 1991). id

ARAPI Fatos, * 1929, albánský prozaik, básník a literární historik. Je autorem románů Dafina ne shi (1991, Vavřín pod deštěm), Une vdiqa ne bringjet e Jonit (1993, Zemřel jsem na břehu Jonského moře), Marrëzitë e botës (1998, Bláznovství světa), Ditë me mall (1999, Den se smutkem), sbírky básní Ku shkoni ju, statuja (1990, Kam kráčíš, socho?). Píše literárněkritické studie a úvahy o lit. a umění. Napsal též stati Qezari dhe ushtari i mire Shvejki (1995, Císař a dobrý voják Švejk) a Kujtohem qe jam... (1995, Myslím, tedy jsem...) aj. id

ARNAUDOV Michail, 5. 10. 1878 Ruse (Bulharsko) – 18. 2. 1978 Sofie (Bulharsko), bulharský literární historik a kritik, folklorista a etnograf. Po studiích slovanské filologie v Sofii se specializoval v Lipsku, Berlíně a v Praze (1903–04, kde obhájil doktorskou disertaci). Působil též jako učitel a poté jako vysokoškolský pedagog, od 1919 řádný profesor, děkan, rektor, ředitel Národního divadla, redaktor lit. časopisu *Bălgarska misāl* (1925–43), dr. h. c. Karlovy univerzity v Praze. Do konce života zastával myšlenku Velkého Bulharska. Vědeckou kariéru začal jako folklorista, mj. kniha Bălgarski narodni praznici (1918, Bulharské lidové svátky), v níž pojednal o obyčejích, pověrách, písních a zábavách v průběhu roku, čtyřsvazkové d. Studii vărchu bălgarskite obredi i legendi (1920, Studie o bulharských obřadech a legendách), Očerki po bălgarskija folklor 1–2 (1934, Studie o bulh. folkloru), Baladni motivi v narodnata poezija I. (1964, Baladické motivy v lidové poezii) aj. Hlavní oblastí jeho vědeckého zájmu se však staly literární dějiny národního obrození. Dokázal, že národní obrození patří k nejplodnějším obdobím bulh. kulturní historie. Monografie o Paisiji Chilendarském, Sofroniji Vračanském, Neofitu Rilem, L. Karavelovovi, I. Vazovovi (všichni →) a mnoha dalších obrozenských činitelích, v nichž všestranně prozkoumal jejich činnost, patří bezesporu k jeho největším vědeckým výsledkům. Estetice a literární kritice jsou věnovány např. Úvod v literaturnata nauka (1920, přepracované 1942, Úvod do lit. vědy), Psihologija na literaturnoto tvorčestvo (1931, přepracované 1965, Psychologie lit. tvorby). Část kritických studií shrnul do knih Tvorčestvo i kritika (1938, Tvorba a kritika), Borci i mečtateli (1941, Bojovníci a snílkové), Bălgarski obrazi (1944) aj. • D. d.: Ivan

Seliminski (1938), Stroiteli na bálgarskoto duchovno vázraždane (1954, Budovatelé bulh. duchovního obrození), Poeti i geroi na Bálgarskoto vázraždane (1965, Básníci a hrdinové bulh. obrození), Verkovič i Veda Slovena (1968), Tvorci na Bálgarskoto vázraždane 1–2 (1969, Tvůrci bulh. národního obrození) aj. Napsal velmi užitečné dějiny prvního padesátiletí sofijské univerzity (1939), které jsou cenným pramenem k poznání české účasti na budování bulh. školství a vědy. *id*

ARSOVSKI Tome, * 23. 9. 1928 Kosovská Mitrovica (Jugoslávie), makedonský básník, prozaik, dramatik a překladatel. Patří k nejplodnějším a nejhranějším poválečným makedonským dramatikům. Nedokončil studia hornictví v tehdejší SSSR. Po návratu do vlasti vystudoval (1959) ruský jazyk a literaturu na filoz. fakultě univerzity ve Skopji. V letech 1953–55 pracoval v operním sboru Makedonského národního divadla, poté byl novinářem a působil jako dramaturg v rozhlasu a televizi. Debutoval sbírkou básní *Grst sme*a (1958, *Hrst smíchu*), která zůstala téměř bez povšimnutí. V témže roce mělo premiéru jeho drama v šesti obrazech *Aleksandra* (časopisecky 1958, knižně 1973, též v rozhlasové a televizní podobě), čerpající námět z let okupace a války. Prolínají se v něm milostný příběh jednadvacetileté marnivé, lehkomyšlné a nerozhodné Alexandry a vášnivého a cynického bulharského majora Borise Ganova s revoluční atmosférou v okupovaném provinčním městečku. Po něm následovala jednoaktovka *Kikot kraj rekata* (1958, *Chechot u řeky*) a jednoaktová komická alegorie *Gradina na malite bogovi* (časopisecky 1959, knižně 1962, *Zahrada malých bohů*), rozhlasové drama *Šuma što se smee* (časopisecky 1959, knižně 1962, *Les, který se směje*), drama o dvou částech *Praznik na pticite* (časopisecky 1959, knižně 1961, též rozhlasová podoba 1969, přepracováno jako dramatická etuda 1974, *Svátek ptáků*), rozhlasové drama *Cvet i ogin* (hráno 1960, časopisecky 1961, *Květ a oheň*). Po nich se A. vrátil k překladům a k poezii a vydal lyrickou poemu o 25 zpěvech *Neprebol* (1961, *Nikdy nepřebolí*), po níž se dramatem *Paradoksot na Diogen* (1961, *Diogenův paradox*) definitivně prosadil jako výrazný dramatik. Hra se setkala s velkým úspěchem na několika domácích scénách i v zahraničí (Polsko, ČSSR aj.); jejím základem jsou společenské vztahy, odpovědnost a „*soud lidského svědomí*“. Je autorem dvou desítek divadelních her, mj. dramatu *Maturska večer* (1963, tiskem 1964, hráno 1966, *Maturitní večírek*), v němž na situaci jubilejního setkání bývalých studentů zpětně prochází dvacetiletím životních plánů a cílů jednotlivých postav. Určité pokračování dramatu *Diogenův paradox* tvoří drama *Obrači* (hráno 1965, *Obruce*), v němž zachytil profil starého revolucionáře, který se po válce chápě práce v mírovém období se stejným nadšením, s jakým bojoval za vítězství revoluce, aby tak splnil svou lidskou i občanskou povinnost. Na uvedené hry volně navazuje drama *Čekor do esenta* (hrá-

no 1969, Krok do podzimu), v němž se zaměřil na prokreslení všech postav a na dramaticčnost a dynamiku hry. V hudební komedii Bumerang (hráno 1969), která je často označována jako první mak. muzikál, zpracoval příběh mladé zamilované dvojice. Komédie je plná zvratů a nečekaných překvapení a má svůj půvab také v živém jazyku a v působivé hudbě A. Džambazova. K dalším jeho úspěšným hrám patří komedie Ubavinata čekori sama (hráno 1974, Krása kráčí sama), dramata Skok preku koža (1976, hráno 1978, tiskem 1980, Skok přes kůži), Blagiot dopir na ljubovta (1984, Něžný dotek lásky) a Ili udri, ili umri (1996, Buď udeř, nebo zemři) aj. a mnoho rozhlasových a televizních her a seriálů. A. je autorem románů Kliment Ochridski (1989), Kučka na četiri vetra (1991, Dům mezi čtyřmi větry) a Nešto ubavo se slučuva (1996, Něco krásného se děje). V autobiografickém románu Dům mezi čtyřmi větry pojednal o donedávna tabuizovaném tématu – o věhlasném přízraku zvaném tábor na Golém otoku, kterým po roce 1948 prošlo a mělo být „převychováno“ několik stovek tisíc občanů jugoslávské poválečné federace. Na základě poznámek, vzpomínek, retrospektivních scén a dokladů je zachycena zkušenost z „propírání mozku“ v táboře. Autor zvolil netradiční romaneskní strukturu, v níž užívá paraliterární látky, mísí skutečnost s fikcí, život s minulostí, a tím dynamizuje děj. Dokumentu a hrůzným scénám z Golého otoku staví do protikladu vášnivou lásku. V románu není nouze o dramatické zvraty, nečekané proměny, napínavé dialogy a vnitřně bohaté a živé postavy, v nichž mnozí čtenáři poznávají sami sebe. Z děl pro mládež dosáhl největšího úspěchu román ve formě deníku čtrnáctileté dívky Telefonot e vo prekin (1993, Telefon nefunguje). Překládá perskou a japonskou lyriku (1961), eseje slovinského lit. kritika → J. Vidmara (1975), A. Tolstého, A. Barta, F. Uglova, → D. Jančara, V. Mala, M. Cvetajevové aj., přeložil a upořádal výbory z I. Cankara (1977) F. Prešerna (1978), (všichni →). • D. d.: rozhlasová dramata Posleden den na vojnata (1963, Poslední den války), Koža za utrešninata (1973, Kůže pro budoucnost), Pepelaška na disko (1993, Popelka na diskotéce), sbírka povídek Paradoxní povídky (1972, Paradoksalni raskazi), dokumentární kronika o J. B. Titovi Imeto na našite pobe-di (1977, Jméno našich vítězství), dramatické texty Izlez vo slučaj na opasnost (1989, Východ v případě nebezpečí), poema Purpurno pole (1996, Purpurové pole), romány pro děti mládež Patuvanje vo Tadžetakomo (1986, Cestování do Tadžetakoma), Zena, kerka na dzvezdite (1988, Zena, dcera hvězd), Aris, ili Prva ljubov (1989, Aris neboli První láska), Kristalna planeta (1990, Křišťálová planeta), Podvoden grad (1992, Město pod vodou), Super devojče (1994, Špica holčička), verše pro děti Smešni i prevrtení pesni (1991, Směšné a převrácené básně), Disko-šturec (1993, Disco-cvrček) aj., výbory Stotiot čekor (1968, Stý krok; obsahuje šest dramat), Drami (1981, Dramata), Izbrani dela 1–3 (1989, Výbor z díla).

ASANOVIĆ Sreten, * 22. 2. 1931 Donji Kokoti (Černá Hora), černohorský prozaik a publicista. Ještě v dětství se účastnil národněosvobozenického boje za 2. světové války, poté absolvoval učitelský institut, většinu svého aktivního života však věnoval žurnalistice. Byl šéfredaktorem listu *Odjek* a časopisu *Susreti*. Ve svých převážně krátkých povídkách ze současného života kombinuje tradiční realistické postupy černohorského povídkářství se symbolikou. • Hl. d.: sbírky povídek *Dugi trenutci* (1956, Dlouhé chvíle), *Ne gledaj na sunce* (1960, Nehleď na slunce), *Igra vatrom* (1966, Hra s ohněm), *Lijepa smrt* (1971, Krásná smrt), *Opojno piće* (1977, Omamný nápoj), *Noć na golom brdu* (1980, Noc na lysé hoře), *Lice kao zemlja* (1988, Tvář jako země), román *Putnik* (1994, Cestující). vš

ASDRENI Alexandr Sotir Drenova, 11. 4. 1872 Drenova (Albánie) – 11. 12. 1945 Bukurešť (Rumunsko), albánský básník a publicista. Vysokoškolského vzdělání se mu dostalo v Rumunsku. Účastnil se činnosti albánských emigrantských spolků, které bojovaly za osvobození země od tureckého panství. Po vzniku alb. nezávislého státu (1912) působil na konzulátu v Bukurešti. Do lit. vstoupil počátkem 20. století, kdy se představil dvěma sbírkami básní *Rreze dielli* (1904, Sluneční paprsky) a *Ëndërra e lot* (1912, Touhy a slzy). Obě vyšly v Bukurešti. Vyzpíval v nich touhu po vlasti, po krásách její přírody a lidovém hrdinovi. Ve sbírce básní *Psalm murgu* (1930, Žalmy vyhnance) převládají verše plné nostalgie, touhy po domově a vlastenecké básně. Roku 1958 vyšlo autorovo *Vepra* (Dílo). id

ASENOV Dragomir, vl. jm. Žak Nisim Melamed, 15. 5. 1926 Ferdinand (dnes Montana, Bulharsko) – 19. 6. 1981 Sofie (Bulharsko), bulharský prozaik a dramatik. Vystudoval právnickou fakultu v Sofii, pracoval jako redaktor řady časopisů. Lit. dráhu zahájil bezprostředně po válce jako prozaik, postupně v jeho díle převážila dramatická tvorba. V divácky přitažlivých div. hrách se soustředil na problémy dnešních dní, na pocit odpovědnosti a povinnosti vůči společnosti. Nejúspěšnější byly jeho hry *Rozi za doktor Šomov* (1966, Růže pro doktora Šomova), *Profesija za angeli* (1971, *Povolání pro anděly*, č. 1973, hráno 1973) z novinářského prostředí a *Zlatnoto pokritie* (1973, *Pozlátka*, č. 1977). • D. d.: románová trilogie *Pod sjankata na Cherostrat* (Ve stínu Hérostratově), zahrnující díly *Kafjavite chori-zonti* (1961, přepracováno 1970, *Hnědé obzory*), *Golemijat kamenen dom* 1963, přepracováno 1971, *Velký kamenný dům*), *Plodăt na vetrovete* (1966, přepracováno 1972, *Plod větru*), romány *Naj-težkijat grjach* (1980, *Nejtěžší hřích*), *Elegija za edno žensko sărce* (1984, *Elegie o jednom ženském srdci*), novela *Našija vzvod* (1956, přepracováno 1962, *Naše četa*, č. jako *Křest ohněm*, 1958), div. hry *Izpiti* (1970, *Zkoušky*), *Gorešti nošti v Arkadija* (1970, *Horké noci v Arká-*

dii), Nagradata (1981, Vyznamenání), výbor Izbrani proizvedenija 1–3 (1983–84, Výbor z díla) aj. ln

AŠKERC Anton, pseudonym Gorazd, 9. 1. 1856 Globoko u Rimskih Toplic (Slovinsko) – 10. 6. 1912 Lublaň (Slovinsko), slovinský básník a dramatik. Jako kaplan působil na různých místech v jižním Štýrsku. Podobně jako → S. Gregorčič se dostal do konfliktu s představiteli oficiálního klerikalismu. 1898 byl jmenován městským archivářem v Lublani a redaktorem časopisu *Ljubljanski Zvon*, podnikl řadu cest po slovanských zemích, po ostatní Evropě i po Malé Asii. Do literatury vstoupil počátkem 80. let pod pseudonymem Gorazd. Od 1890 vydal řadu básnických sbírek – *Balade in romance* (1890, *Balady a romance*), *Lirske in epske poezije* (1896, *Lyrická a epická poezie*), *Nove poezije* (1900), *Četrty zbornik poezij* (1904), *Jadranski biseri* (1908, *Jadranské perly*), *Akropolis in piramide* (1909), *Peti zbornik pesnitev* (1910, *Pátý sborník básní*). Kromě těchto sbírek drobné epiky a lyriky je autorem několika epických cyklů a obsáhlejších skladeb ze slovinské minulosti – *Zlatorog* (1904), *Primož Trubar* (1905), *Mučeniki* (1906, *Mučedníci*), o osudech stoupenců slovinské reformace, *Junaki* (1907, *Hrdinové*), *Poslednji Celjan* (1912), *Atila v Emoni* (posmrtně 1912). Těžiště A. tvorby je ve veršované epice, zejména v prvním tvůrčím období. V pozdějších letech pozbyvala jeho d. svěžesti a originality. Z dramatických pokusů je nejvýznamnější *Izmajlov* (1900) na motivy novely → I. Tavčara. • *Zbrano delo* 1–2 (1952, *Sebrané spisy*). Č. *Výbor z básní* (1923). vk

ATANASOVSKI Micho, * 10. 4. 1934 Skopje (Makedonie), makedonský básník a autor literatury pro děti a mládež. Dosáhl středoškolského vzdělání, pracoval jako redaktor v rozhlase. Již svou prvotinou *Očite i izmaglinite* (1955, *Oči a lehké mlhy*) prozradil, že je tvůrcem tiché meditace a reminiscencí na dětství. Sbírký básní *Nikogaš ne sum sam* (1957, *Nikdy nejsem sám*), *Minuvaat proleti* (1959, *Odcházejí jara*), *Božurika* (1963, *Pivoňka*) a *Reka* (1975, *Řeka*) obsahují sugestivní verše, povrchní dojmy i ohlasy imažinistické tvorby S. Jesenina. Soustředil se na básnickou i prozaickou tvorbu pro děti – sbírky básní *Od lav do strav* (1962, *Od lva ke strachu*), *Eden lav plače od strav* (1967, *Lev ze strachu pláče*), *Ima eden prozorec* (1979, *Je jedno okno*), *Tutule Bale* (1994), sbírky povídek *Vo dvorecot na skaznite* (1971, *V paláci pohádek*), *Golemiot junak* (1975, *Velký hrdina*), román *Kukičkata so bela šamija* (1987, *Domeček s bílým šátkem*) aj. V poezii i próze pro děti a mládež hledá neobvyklé náměty a neotřelé výrazy, kombinuje reálnou skutečnost se světem fantazie, nutí přemýšlet a pochybovat i o nezpochybnitelných věcech. Je básníkem kontrastu a nonsensu, humoru, narážky i alegorie. Neustále provokuje dětskou zvědavost a fantazii. V románech se vrací k období národněosvobozenického boje. id

AVRAMOV Dimităr, * 6. 9. 1929 Burgas (Bulharsko), bulharský estetik, historik umění, výtvarný a literární kritik, univerzitní profesor. Od absolutoria filozofie na sofijské univ. se věnuje problémům bulharského a světového výtvarného umění, zvláště novodobému malířství. Zabývá se také typologickými shodami moderních výtvarných proudů se slovesnou tvorbou. Jeho *Estetika na modernoto izkustvo* (1969, *Estetika moderního umění*) byla ve své době co do obsáhlosti zpracovávané problematiky první bulh. nekonformní teoretickou prací o dynamickém vývoji moderních směrů západoevropského výtvarného umění a literatury od poloviny 19. století do 30. let 20. století, jež A. chápe jako vzpouru avantgard proti normativním tradicím. Literárněhistorická a psychologicko-biografická monografie o Ch. Baudelairovi (Šarl Bodler, 1985) podává na základě podrobného studia pramenů zasvěcený výklad rozporuplných motivací Baudelairových tvůrčích i životních postojů. Samostatné studie věnoval i estetice Baudelairovy tvorby. Literaturou se zabývá také v souboru objevných studií z let 1968–92 *Dialog meždu dve izkustva* (1993, *Dialog dvou umění*) – sleduje zde formování moderních bulh. literárních proudů od přelomu 19. a 20. století do období mezi dvěma světovými válkami včetně, paralely s vývojem malířství, literárněkritické polemiky s dogmatismem na přelomu 50. a 60. let (o satíře, socialistickém realismu aj.) a některé obecné otázky estetiky; studie mj. přinášejí nové pohledy na zanedbávanou problematiku bulharské literární secese a dekorativismu, na expresionismus a na hledání národního výtvarného slohu po 1. světové válce. Malíři Vladimiru Dimitrovovi-Majstorovi a výtvarnému hnutí Rodno izkustvo věnoval monografii Majstora i negovoto vreme (1989, *Majstora a jeho doba*). Nezanedbatelná je také A. ediční činnost a výtvarná i lit. kritika.

dh

B

BAGRJANA Elisaveta, vl. jm. E. Belčevová, 29. 4. 1893 Sofie (Bulharsko) – 23. 3. 1991 tamtéž, bulharská básnířka, překladatelka, autorka poezie pro děti. Patří k vůdčím osobnostem bulharské lit. 20. století. Vystudovala slavistiku na sofijské univ., působila jako středoškolská učitelka, knihovnice, úřednice, redaktorka. Již první sbírkou básní *Večnata i svjatata* (1927, *Věčná a posvátná*, č. jako *Ta věčná a ta svatá*, 1930) se zařadila mezi přední bulh. básníky. Její vitalistická subjektivní lyrika byla reakcí na estetiku novoromanismu a symbolismu, doznívající v Bulharsku ještě ve 20. letech 20. století. Předmětnou konkrétností a příklonem k pozemskému životu, vnímanému bezprostředně a se smyslovou názorností, pomáhala utvářet nový proud meziválečné poetiky. V jejích verších manifestovala bulh. poezie poprvé odvahu mluvit o intimním světě

ženy, která hájí své právo na lásku a svobodný, plný život, nedbá na staleté morální zvyklosti a na provinční předsudky, hlásí se ke své „*tulácké krvi*“ a jde za hlasem srdce. Byl to smělý básnický protest proti patriarchálním představám o pokorné Bulharce, strážkyni rodinného krbu, odevzdaně plnící svůj ženský úděl. K této nové linii svobodomyšlné a emocionální „ženské“ lyriky se později přihlásily i další generace bulharských básnířek (B. Dimitrovová, St. Penčevová, M. Baševová aj., všechny →). Zvučný rytmický verš, čerpající i z intonace lid. písně, se v dalších B. sbírkách básní Zvezda na morjaka (1932, Námořníková hvězda) a Sárce čoveško (1936, Srdce lidské) uvolňoval do bohatě členěných celků, směřujících k rozsáhlejším básnickým útvarům. Námětové okruhy této poezie – výpověď o okouzlení dálkami a cizími kontinenty, radost z moderní civilizace, nadšení technikou století „*betonu, strojů a rádia*“ a „*ptáků s motorovým srdcem*“ – překračovaly původní úzce intimní sféru básnířčiny lyriky. Vitální bezprostřednost ustupovala existenciálním reflexím a nesentimentálnímu vyrovnávání s osobními krizemi. Na počátku 40. let B. tvorbu společensky aktivizovaly obavy o rodnou zem uprostřed dramatické doby – své občanské stanovisko vyslovila zejména protiválečným pamfletem o „*velkém klaunu*“ Hitlerovi v cyklu Most (Klounät govori – Klaun mluví). Krátké údobí deklarativní tezovité poezie z 50. let (Pet zvezdi, 1953 – Pět hvězd) vystřídala zklidněná, nerýmovaná, k volnému verši směřující zpovědní a reflexivní lyrika životního bilancování v posledních sbírkách, v nichž zaznívá i monumentální chvála domova, rodného kraje a smysluplného života – Ot brjag do brjag (1963, Od břehu k břehu), Kontrapunkti (1972), Svetlosenki (1977, Světlostíny), Na brega na vremeto (1983, Na břehu času). • D. d.: poezie pro děti Tärkulnata godinka (1931, Překulený rok), Zvezdički (1938, Hvězdičky), Ptički lekokrili (1971, Ptácci lehkokřídlí), Majsko utro (1972, Májové jitro), překládala zvl. z ruštiny, slovinštiny, francouzštiny aj., také z č. (Hora, Nezval). Výbor z básní Izbrani stichotvorenija I–III (1988), č. výbor básní *Meteority* (1963), ukázky v antologiích *Jižní vítr* (1974), *Radost a jiné verše soudobých bulharských básnířek* (1982), *Bulharská poezie 20. století* (1983), Vilém Závada: *Vtisknout své znamení* (*Básnické dílo sv. 5*, 1979). dh

BAJAC Vladislav, * 1954 Bělehrad (Srbsko), srbský básník, prozaik a překladatel. Absolvoval lit. vědu na filologické fakultě v Bělehradě. Pracoval jako novinář, je zakladatelem a ředitelem nakl. Geopoetika. Píše poezii ve formě haiku (klasická japonská sedmnáctislabičná báseň, členěná na verše o pěti, sedmi a pěti slabikách), za niž dostal japonskou cenu The International Itoen Haiku Contest v letech 1991 a 1993. Jeho román *Druid iz Singiduna* (1998) byl nominován na cenu Balkanica za nejlepší balkánský román roku 1998. • D. d.: sbírky poezie *Koji put do ljudi vodi* (1972, *Která cesta*

vede k lidem), Zov Haiku (1988, Volání Haiku), sbírky povídek Evropa na ledjima bika (1988, Evropa na zádech býka), Podmetači za snove (1992, Podložky pro sny), román Knjiga o bambusu (1993, Kniha o bambusu).
mo

BAJSIĆ Zvonimir, pseudonym Krešo Kolman, 19. 10. 1925 Zá-hřeb (Chorvatsko) – 11. 8. 1987 tamtéž, chorvatský dramatik, režisér a překladatel. V letech 1946–48 studoval estetiku u J. Mukařovského v Praze, poté byl dva roky knihovníkem a později rozhlasovým režisérem. Za studií v Praze debutoval povídkami a články, jež vyšly č. v časopisech *Lidová revue* (1946), *Činohra* (1947). Po dramatické prvotině *Laku noc*, *Leno* (1954, *Dobrou noc*, *Leno*) následovaly zdařilé dram. texty *Mekana proljetna zemlja* (1958, *Měkká jarní země*, č. 1958), *Varalice* (1959, hráno 1963, *Lháři*, č. jako televizní drama pod názvem *Falešní hráči*, 1963), *Čuvajte se subote* (1962, *Vyhýbejte se sobotě*), *Lice iza stakla* (1963, *Tvář za sklem*, č. 1976), *Prijatelji* (1966, *Přátelé*, č. 1975), *Gle, kako ljepo počinje dan* (1974, *Hle, jak ten den hezky začíná*, č. 1994, *Hla, ako sa deň pekne začína*, sl. 1975), *Gospodo, čovječanstvo je umorno* (1978, *Pánové, lidstvo je unavené*), které byly vysílány v chorv. rozhlase a některé z nich i v zahraničí. Napsal také dokumentární rozhlasová dramata *Zbogom* (1968, *Sbohem*), *Avant de dormir* (1969), *Koncert* (1973) a podílel se na dalších deseti dokumentárních rozhlasových hrách. Je autorem rozhlasových her pro děti a libreta k rozhlasové opeře *Vile i mladost* (1953, *Víly a mládí*). Pro rozhlas přeložil a upravil četné dramatické a prozaické texty z češtiny a francouzštiny, spolu se → Z. Golobem překládal z poezie přírodních národů. Působil v rozhlase a televizi rovněž jako režisér a scenárista.
id

BAKALOV Georgi, 7. 11. 1873 Stara Zagora (Bulharsko) – 14. 7. 1939 Sofie (Bulharsko), literární kritik a historik, publicista a překladatel. Za studií přírodních věd v Ženevě se seznámil s ruskou rev. emigrací, s G. Plechnovem a s idejemi marxismu. Po návratu do Bulharska působil jako učitel, byl redaktorem několika levicově orientovaných listů a časopisů, redaktorem první antologie bulharské i zahraniční poezie *Láčite na poezijata* (1901, *Paprsky poezie*) a souboru social. básnické tvorby *Kám svobodata* (1902, *Ke svobodě*). 1905–20 se hlásil k anarcholiberalům a zastával poněkud sektářské a dogmatické názory. Odrazilo se to mj. v knize *Ivan Vazov i socializmăt* (1909, *I. Vazov a socialismus*), v souboru *Literaturni očerci i beležki* (1921, *Lit. eseje a poznámky*) i v některých dalších pracích. Odmítal bulh. klasické literární dědictví (mj. tvorbu I. Vazova, St. Michajlovského, K. Christova, Elina Pelina, N. Lilieva, J. Jovkova aj., všichni →). V letech nástupu reakce v Bulharsku (1923–25) organizoval protifašistické tvůrce, založil časopis proletářské lit. fronty *Nov päť* (1923–25). Po zářijovém protifašistickém